

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Suzana Kozel

Vloga javne televizije med osamosvojitveno vojno v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Suzana Kozel

Mentor: red. prof. dr. Marjan Malešič

Vloga javne televizije med osamosvojitveno vojno v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*Hvala mentorju dr. Marjanu Malešiču za njegovo strokovno usmerjanje,
razumevanje,
zaupanje in potrpežljivost!*

*Hvala zaposlenim v TV Dokumentaciji na RTV Slovenija,
ki so poleg rednega dela našli čas
za pripravo številnih arhivskih kaset in dokumentiranega gradiva.*

Vloga javne televizije med osamosvojitveno vojno v Sloveniji

Volja prebivalstva do odpora in njihova morala je odvisna od procesa komuniciranja, novic, napotkov. Informiranost preprečuje paniko in ustvarja zaupanje, zato so mediji pomembni akterji v vojni. Veliko vlogo ima predvsem televizija, ki vojno prikazuje v različnih podobah in slikah, televizijsko poročanje pa ima močan vpliv na oblikovanje javnega mnenja. Na razplet spopada lahko vpliva (ne)omejeno prikazovanje vojaškega obračuna na televizijskih ekranih, kot se je pokazalo v vietnamski in zalivski vojni, ki sta bili prelomnici v televizijskem in novinarskem poročanju z bojišč.

V vrtincu vojaškega obračuna na televiziji smo se znašli tudi v Sloveniji leta 1991, ko je Jugoslovanska ljudska armada napadla Slovenijo takoj po njeni razglasitvi samostojnosti. Program Televizije Slovenija se je za deset dni spremenil v 24-urno izčrpno informiranje o vojaškem obračunu med Teritorialno obrambo in Jugoslovansko armado, novinarji so poročali o diplomatski aktivnosti domačih politikov, pristojni pa so dajali nasvete za obrambo pred vojaškimi napadi. Televizija Slovenija pa ni imela samo informacijske funkcije, ampak tudi psihološko. Z objavami posnetkov, intervjujev, pogovorov, interpretacij itd. je krepila obrambni duh posameznika in skupnosti, v poročanju pa so se tako novinarji kot ostali družbeni akterji posluževali propagande, kjer je prevladoval nacionalizem kot ideologija.

Ključne besede: Televizija Slovenija, propaganda, osamosvojitvena vojna.

The role of public television during the independence war in Slovenia

People's will for resistance and their morality depend on the communicational process, news, advice. The Media play a significant role during wartime, because information prevents panic and creates confidence. Particularly television has a great role, because it shows the war through different images and pictures and the television reporting has a strong influence on the public opinion formation. The outcome of the conflict may be affected by the (un)limited broadcast of the military combat on TV screens, as demonstrated in the Vietnam and Gulf War, which were a turning point in television and newspaper reporting from the battlefields.

We also found ourselves in the whirl of military combats on television in 1991, when the Yugoslav Army attacked Slovenia immediately after its declaration of independence. The programme of Television Slovenia changed for ten days into a 24-hour comprehensive informational service on military combats of the Territorial defence and the Yugoslav Army, journalists kept the public currently informed on diplomatic activities of our politicians, and those being in charge gave advice on defence against military attacks. However, Television Slovenia did not only have an information function, but also a psychological one. With the publication of clips, interviews, conversations, interpretations etc., Television Slovenia strengthened the defensive spirit of the individual and the community, and when reporting journalists and other social actors took advantage of propaganda, which was dominated by nationalism as an ideology.

Key-words: Television Slovenia, propaganda, independence war.

KAZALO

1 UVOD.....	8
2 METODOLOŠKI OKVIR.....	9
2.1 Predmet in cilji preučevanja	9
2.2 Uporabljena metodologija	10
2.3 Hipoteze.....	11
3 TEORETIČNI OKVIR.....	12
3.1 PSIHOLOŠKO BOJEVANJE	12
3.1.1 Psihološka obramba.....	15
3.1.2 Propaganda	17
3.1.2.1 Definicije propagande	18
3.1.2.2 Vojna propaganda.....	20
3.2 TEORETIČNI MODEL ZA PROUČEVANJE PROPAGANDE.....	22
3.2.1 Propaganda in ideologija	23
3.2.2 Rutinske laži	24
3.2.3 Kolektivna in selektivna izguba spomina.....	24
3.2.4 Klasična (trda) propaganda.....	24
3.2.5 Protipropaganda.....	25
3.2.6 Obtoževanje in diskreditacija nasprotnika.....	25
3.2.7 Raba jezika	25
3.2.8 Kritičnost do vira informacij	26
3.2.9 Ikonografija	26
3.2.10 Združljivost vizualne in tekstualne informacije	27
3.2.11 Kdo je drugi.....	27
3.2.12 Kontekst propagande	27
3.2.13 Javnost	28

3.2.14 Propagandist in struktura propagandne organizacije.....	28
4 VARNOSTNO-POLITIČNA SITUACIJA PRED RAZPADOM JUGOSLAVIJE ...	29
4.1 Jugoslovanska kriza.....	29
4.2 Slovenska pomlad.....	30
4.3 Politični pluralizem	32
4.4 Slovenska samostojnost.....	33
4.5 Slovenska vojska	34
4.6 Razmerje oboroženih sil	35
5 VLOGA MEDIJEV V VOJNI.....	37
5.1 Mediji kot nosilci propagandnih sporočil.....	38
5.1.1 Televizijsko poročanje v vojni	39
5.1.2 Informativne oddaje na televiziji.....	40
5.2 Vietnamska vojna	42
5.3 Zalivska vojna	43
6 TELEVIZIJA V VOJNI ZA SLOVENIJO.....	44
6.1 Televizijske oddaje konec 80. let 20. stoletja v Sloveniji	46
6.2 Vloga javne televizije v času vojne za Slovenijo	47
6.3 Poročanje »domačih« novinarjev	50
7 ANALIZA PSIHOLOŠKEGA BOJEVANJA NA TELEVIZIJI V VOJNI ZA SLOVENIJO.....	51
7.1 Informativni program Televizije Slovenija v osamosvojitveni vojni.....	51
7.2 Prevladujoče teme dnevnoinformativnih oddajah	53
7.3 Analiza elementov, ki so v povezavi s propagandnim sporočilom	56
7.4 Analiza psihološke obrambe v televizijskem poročanju	58
7.5 Raziskavi Slovenskega javnega mnenja.....	60
8 ZAKLJUČEK	63
9 LITERATURA	68

KAZALO PRILOG

PRILOGA A: Propaganda in nacionalizem.....	74
PRILOGA B: Propaganda in (re)interpretacija zgodovine.....	75
PRILOGA C: Raba jezika	76
PRILOGA Č: Klasična (trda) propaganda	77
PRILOGA D: Kdo je drugi.....	78
PRILOGA E: Obtoževanje in diskreditacija nasprotnika.....	79
PRILOGA F: Ikonografija.....	80
PRILOGA G: Protipropaganda	81

KAZALO TABEL

Tabela 3.1: Model za proučevanje propagande.....	23
Tabela 7.1: Vsebina dnevnoinformativnih oddaj	53

1 UVOD

Ameriška obveščevalna agencija Cia naj bi že konec leta 1970 napovedala razpad nekdanje Jugoslavije, njene republike in pokrajine pa opisala kot umetne tvorbe, ki jo sestavljajo ločeni narodi. Edini, ki je vedel, kako združiti zgodovinske, etnične in kulturne razlike med narodi, je bil predsednik Socialistične federativne republike Jugoslavije, Josip Broz Tito. Zato ni bilo presenetljivo, da je z njegovo smrtjo v 80. letih prejšnjega stoletja počasi začela propadati tudi Jugoslavija, njeni zadnji kriki nemoči pa so se izrazili v vojaškem obračunu s Slovenijo po razglasitvi njene samostojnosti leta 1991. Takrat se je zvezna oblast lotila nizkotnih prijemov za ohranitev ozemeljske celovitosti. Na mlado državo je poslala vojake Jugoslovanske ljudske armade pod pretvezo, da je Slovenijo napadel sovražnik od zunaj in jo je potrebno obvarovati. Šele po nekaj dnevih vojne so zvezni vojaki izvedeli, da se borijo proti nekdanjim bratskim narodom, kar pa ni zaustavilo jugoslovanskih generalov. Beograd je svojo resnico še podkrepil z medijsko cenzuro. Lažne informacije vojaških generalov in politikov ter prikazovanje JLA kot nedolžne žrtve, ki so jo napadli teritorialci, so širili po jugoslovanskih republikah, z dezinformacijami pa so poskušali prepričati tudi svetovno javno mnenje. In to jim je na začetku celo uspelo, saj je tujina na dogodke v Sloveniji gledala samo z enega zornega kota, s strani Beograda. Slovenski politiki so zato veliko energije vložili v diplomatska srečanja s tujimi politiki. Na neformalnih in formalnih srečanjih so jim predstavljali pravo resnico o dogajanju pred, med in po vojni, kar se je kasneje izkazalo za dobro potezo. Pri tem so veliko vlogo odigrali tudi tuji novinarji, ki so v Slovenijo prišli v času uradne osamosvojitve, zaradi zaostritve razmer pa so ostali in poročali o vojaškem obračunu med JLA in TO. Izredno pomembno je bilo, kakšno mnenje si bo o Sloveniji ustvarila tuja javnost in kako bo razumela celotno situacijo.

Pri tem pa ne smemo pozabiti na domačo javnost, ki je dogajanje v Sloveniji spremljala preko televizijskih zaslonov. Televizija Slovenija je svoj program v času osamosvojitvene vojne spremenila v 24-urno poročanje o vojnem dogajanju. Še danes se marsikdo spominja posnetkov gorečih tovornjakov in barikad, ki so jih tanki Jugoslovanske armade poskušali prebiti, ter novinarjev, ki so poročali s kriznih žarišč. Nepozabne so ostale tudi tiskovne konference, ki jih je minister za informiranje Jelko Kacin pripravljaval v Cankarjevem domu in so jih na javni televiziji prenašali (ne)posredno. Pogosti so bili nastopi politikov, ki so slovenske državljane obveščali o

diplomatskih in političnih aktivnostih, jih bodrili in poudarjali pravilnost odločitve slovenskega naroda. Hitro in natančno informiranje državljanov preko televizijskih zaslonov in prikazovanje posnetkov okupatorske vojske, ki je uničila vse, kar ji je preprečevalo nadaljevanje poti, je vplivalo na krepitev obrambnega delovanja slovenskih državljanov. Tudi po zaslugi uspešnega in učinkovitega psihološkega bojevanja, ki so ga izvajali posamezni segmenti nacionalno-varnostnega sistema, kateri so televizijo uporabljali za obveščanje državljanov. Tudi posamezne propagandne tehnike, ki so se jih posluževali slovenski politiki, televizijski ustvarjalci in drugi družbeno pomembni akterji, so pozitivno vplivale na krepitev nacionalne zavesti in volje do odpora. Vsega tega pa ne bi bilo, če bi jugoslovanski vojski uspelo uničiti televizijske oddajnike. Do medijske osamitve, kot je to načrtoval Beograd, tako ni prišlo, in javna televizija, ki je bila takrat edini medij, ki je poleg zvoka ponujal tudi sliko, je s pomočjo ostalih politično družbenih akterjev izpeljala pohvale vredno informacijsko nalogo.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Predmet in cilji preučevanja

S tem diplomskim delom želim raziskati, kakšno vlogo je v vojni za Slovenijo imela javna televizija. O osamosvojitveni vojni so se razpisali številni avtorji, zato danes lahko izbiramo med številnimi zgodovinskimi deli, v katerih pa je le malo prostora, namenjenega vlogi medijem (televiziji) v tistem obdobju. Pomena televizije, novinarskega poročanja in pregledovanja arhivskega gradiva v (pred)vojnem obdobju v Sloveniji sta se lotili dve avtorici, dr. Rosvita Pesek v knjigi *Osamosvojitve Slovenije* in dr. Ljerka Bizilj v delu *Slikarji stvarnosti*. Toda strokovnih analiz o televizijskem poročanju med desetdnevno vojno leta 1991 nisem zasledila. Predmet analize v tej diplomski nalogi bodo zato dnevnoinformativne oddaje, ki so bile objavljene v času od 27. junija do 7. julija 1991. S proučevanjem dokumentiranega arhiva bom poskušala določiti vlogo javne televizije v obdobju desetdnevne vojne.

Na podlagi teoretičnega modela za proučevanje propagande bom poskušala ugotoviti, ali so se v poročanju na javni televiziji posluževali propagande. Rezultat analize naj bi

pokazal, kateri propagandni elementi so se najpogosteje uporabljali na (takrat) edinem vizualno-slušnem mediju v Sloveniji. Zanimalo me bo tudi, kakšen vpliv je imelo poročanje na psihološko obrambo slovenskih državljanov.

2.2 Uporabljena metodologija

V diplomskem delu sem uporabila tako teoretično kot praktično metodo raziskovanja. V teoretičnem delu sem uporabila metodo zbiranja in analiziranja podatkov, dostopnih v samostojnih publikacijah, člankih, zbornikih in na svetovnem spletu. Z uporabo metode analize sekundarnih virov in deskriptivne metode sem v tretjem poglavju terminološko opredelila pojme psihološkega bojevanja in obrambe, propagande ter vojne propagande. Podrobneje sem opisala teoretični propagandni model, ki predstavlja temeljno teoretično osnovo moje analize. Pri opisovanju propagandnega modela sem uporabila sekundarno analizo znanstvenih del, za osnovo pa uporabila delo raziskovalcev, ki so proučevali delovanje množičnih medijev v Srbiji in na Hrvaškem v obdobju vojne v Bosni in Hercegovini. V četrtem poglavju, pri opredelitvi varnostno-politične situacije pred razpadom Jugoslavije, sem z zgodovinsko analitično metodo kronološko predstavila zgodovinsko ozadje konflikta, vzroke in okoliščine, ki so pripeljale do vojne v Sloveniji. Pri opisu razmer sem uporabila dela različnih avtorjev, katerih zapisi temeljijo na zgodovinskih dejstvih. V petem in šestem poglavju sem opredelila vlogo medijev v vojni, učinek televizijskega poročanja v kriznih razmerah in vlogo RTV Slovenija v vojni za Slovenijo. Pri tem sem uporabila sekundarno in deskriptivno analizo. S pomočjo zgodovinsko analitične metode sem predstavila vlogo televizije v času vietnamske in zalivske vojne ter delovanje Televizije Slovenija v času osamosvojitvenih procesov. Sedmo poglavje obsega praktični del naloge in temelji na analizi primarnih virov. Pregledala sem enainšestdeset dnevnoinformativnih oddaj Televizije Slovenija, ki so bile objavljene v obdobju od 27. junija do 7. julija 1991. Dokumentirano gradivo sem dobila v Dokumentaciji na Televiziji Slovenija, kjer arhivsko gradivo hranijo. Za boljšo preglednost vsebin, ki so bile objavljene, sem pripravila strukturo (vsebine) informativnih oddaj, iz katere je razvidno, da so bile različne teme oddaj namenjene predvsem dogajanju na slovenskih tleh in informiranju domače javnosti. Naredila sem tudi analizo vsebin oddaj, ki temelji na teoretičnem modelu propagande. Analiza zajema elemente propagandnega modela, ki so v

neposredni in posredni povezavi s propagandnim sporočilom, in pogostost uporabe posameznih elementov. Na koncu sem s sekundarno analizo raziskav slovenskega javnega mnenja, ki sta bili opravljene leta 1991, poskušala poiskati podobnosti med televizijskim poročanjem in rezultati raziskave javnega mnenja.

V zaključnem delu sem na podlagi analiziranega gradiva podala temeljne ugotovitve, ovrednotila zastavljene hipoteze in ovrednotila psihološko propagandno dejavnost v osamosvojitveni vojni na podlagi analiz dnevnoinformativnih oddaj.

2.3 Hipoteze

Glavna hipoteza H 1: V osamosvojitveni vojni so dnevnoinformativne oddaje na Televiziji Slovenija hitro in natančno informirale državljane o poteku vojnega delovanja in o diplomatski (politični) aktivnosti slovenskih politikov. S tem so pomembno vplivale na krepitev psihološke obrambe državljanov.

Izvedena hipoteza H 1a: Spremljanje dnevnoinformativnih oddaj je slovenskim prebivalcem omogočalo, da so bili seznanjeni s premiki in spopadi med Jugoslovansko ljudsko armado ter Teritorialno obrambo.

Izvedena hipoteza H 1b: Javna televizija je civilnemu prebivalstvu nudila nasvete, kako ravnati v primeru vojaške nevarnosti.

Izvedena hipoteza H 1c: Televizijski ustvarjalci (novinarji in voditelji informativnih oddaj) so za opise dogajanj na kriznih območjih uporabljali čustveno zaznamovan jezik, odnos do nasprotnika pa je bil negativen. Predvidevam, da so s takšnim načinom poročanja krepili patriotizem in pripravljenost na obrambo.

Glavna hipoteza H 2: V televizijskih intervjujih so se slovenski politiki posluževali predvsem tistih propagandnih elementov, ki so krepili nacionalno zavest.

Glavna hipoteza H 3: Predvidevam, da je bil karizmatični voditelj vojne predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan.

3 TEORETIČNI OKVIR

V teoretičnem delu diplomskega dela se bom osredotočila na definicije in pomen psihološkega bojevanja in propagande kot temeljne prvine le-tega. Zanimalo me bo tudi, kako posamezni avtorji razumejo psihološko obrambo. Drugi del tega poglavja bom namenila natančnemu opisu elementov modela za proučevanje propagandnega delovanja. Posamezni elementi tega modela bodo predstavljali temeljno podlago za kasnejšo analizo dnevnoinformativnih oddaj.

3.1 PSIHOLOŠKO BOJEVANJE

Prvi, ki je uporabil izraz psihološko bojevanje, je bil Fuller (v Malešič 1997, 32), ki je menil, da bi lahko v prihodnosti psihološko bojevanje zamenjalo klasično metodo bojevanja. Fuller je razvijal teorijo o nevidnem bojišču, na katerem naj bi prišlo do »korupcije človekovega mišljenja, razkroja morale in duhovnega življenja naroda.« Vse to pa bi bilo možno izvesti z vplivanjem na voljo drugega. Harold D. Lasswell pa pravi, da je psihološko bojevanje le novo poimenovanje za staro idejo o tem, kako uspešno voditi vojno. Osnovna ideja je, da se največji uspeh doseže z uničenjem nasprotnikove volje do upora ob minimalni uporabi sile. Psihološko bojevanje je tako sestavljeno iz propagande in drugih podobnih operacijskih ukrepov vojaške, gospodarske in politične narave (Jowett in O'Donnell 1999, 203–204).

Daugherty in Janowitz (v Malešič 1997, 32) psihološko bojevanje opredeljujeta kot »načrtno uporabo propagande in drugih akcij za vplivanje na mnenja, čustva in vedenje sovražnih, nevtralnih ali prijateljskih tujih skupin na način, ki podpira uresničevanje nacionalnih namer in ciljev.«

Posamezni elementi psihološkega vojskovanja so bili vidni že v davni preteklosti.¹ Velik poudarek psihološkemu vojskovanju pa je bil dan pred drugo svetovno vojno in med njo. Američani so v drugi svetovni vojni uporabljali celo enoto »letečih trdnjav«, da so odmetavali letake, medtem ko so britanski oddajniki »črnega« radia pošiljali

¹ Psihološko vojskovanje je staro kot vojna sama. Razumevanje psihološke razsežnosti vojne je v svojih delih izpred več kot dva tisoč let zapisal Sun Cu Vu.

zavajajoča sporočila v sovražnikove vrste (Žel 1997, 21). Danes so psihološke operacije tudi integralni del modernega vojskovanja.

Od prve svetovne vojne so se razvili štirje pomembnejši koncepti, ki vključujejo psihološko bojevanje in psihološke operacije:

- 1.) Strategija posrednega nastopanja
- 2.) Konflikt nizke intenzivnosti
- 3.) Nevojne vojaške operacije
- 3.) Informacijsko vojskovanje

Strategija posrednega nastopanja je po Kruniću (1997, 29):

Organizirana dejavnost, s katero države in/ali drugi subjekti na mednarodnem in/ali notranje političnem področju skušajo uresničiti svoje politične, gospodarske, vojaške in/ali druge interese na škodo drugih subjektov, pri tem pa rešitev ne iščejo neposredno s spopadom oboroženih sil, temveč posredno, z raznovrstnimi prikritimi postopki na političnem, kulturnem, gospodarskem, vojaškem in drugem področju življenja in dela neke skupnosti, z izvajanjem psihološko-propagandnih akcij, ustvarjanjem in/ali kanaliziranjem družbenih kriz, izzivanjem vojaških udarov in v določenih primerih tudi vodenje t.i. posredniških vojn.

Strategija posrednega nastopanja je torej večšina izvajanja vseh oblik spopadov, ki uporablja raznovrstne metode, med njimi tudi psihološko bojevanje, katerega glavni cilj je doseči strateške cilje brez aktivne uporabe konvencionalne sile.

Pojem konflikta nizke intenzivnosti se je uvedel v 80. letih (pred tem je ameriška strokovna javnost uporabljala izraz operacije nizke intenzivnosti). Gre za stanje med časom miru in vojne, »je spopad, pri katerem se ena ali obe strani držita političnih omejitev, zaradi katerih se ne borita z vso vojaško silo, s katero razpolagata, ampak gre za omejen politično vojaški boj.« Za dosego političnih ciljev se poslužuje tudi psihološkega bojevanja (Krunić 1997, 182).

Danes je vse bolj v uporabi izraz nevojne vojaške operacije, katerih cilj je preprečitev izbruha vojne, reševanje konfliktov, ohranjanje miru in podpora civilnim političnim oblastem na kriznih območjih.

Informacijsko bojevanje se od oboroženega boja razlikuje v rezultatih. Pri oboroženem boju se s fizično silo uničujejo ljudje in materialne dobrine, medtem ko se z informacijskim bojevanjem skuša delovati na človekovo zavest, misli, čustva, stališča in vedenje. Takšno obliko bojevanja bi lahko imenovali »soft kill« (mehko ubijanje) (Rathmell 2001, 53). Cilj psiholoških operacij je vplivati na vedenje tujega ciljnega občinstva, to pa dokažemo s prikazovanjem izbranih informacij, s katerimi želimo vplivati na čustva, objektivno mišljenje in končno vedenje ciljnega občinstva, ki naj bi bilo v prid nacionalnim ciljem. Lasswell (1946) pravi, da psihološko vojskovanje uporabljajo predvsem masovni mediji, ki spodkopavajo sovražnikovo voljo do boja. Psihološko bojevanje vključuje tako oddajanje na radiu in televiziji z namenom vplivati na mnenje in delovanje civilnega občinstva.

Psihološke operacije lahko razdelimo v štiri glavne kategorije:

- ofenzivne notranje psihološke operacije (promocija želenih izjav, predstav, mnenj in vedenj med pripadniki lastne organizacije);
- defenzivne notranje psihološke operacije (preprečevanje neželenih zaznav, predstav, mnenj in vedenj med pripadniki lastne organizacije);
- ofenzivne zunanje psihološke operacije (promocija želenih zaznav, predstav, mnenj in vedenj med pripadniki tuje organizacije);
- defenzivne zunanje psihološke operacije (preprečevanje neželenih zaznav, predstav, mnenj in vedenj med pripadniki tuje organizacije).

Ofenzivne operacije so vse tiste akcije, ki imajo za cilj slabljenje nasprotnikove volje do agresije, in ukrepi psihološkega delovanja proti napadalcu ter so kot take sestavina vsake operacije v podporo miru. Z ofenzivno psihološko operacijo onemogočimo nasprotnika in zagotovimo, da se doseženi rezultati uporabijo za utrditev miru. Defenzivne psihološke akcije pa so tiste, ki preprečujejo vpliv morebitnega agresorja na varnost države.

V Veliki Britaniji za tako obliko propagande poznajo izraz »politična propaganda.« Pri politični propagandi gre za tehniko vplivanja, ki jih uporablja vlada, stranka, administracija, skupina pritiska, itd. z namenom, da bi pridobila javnost. Uporaba sredstev je v tem smislu namerna, preračunana; rezultati, ki naj bi jih dosegli, so jasno določeni in dovolj natančni, običajno pa tudi omejeni (Ellul v Splichal 1984, 30).

Razlike pri uporabi politične propagande so pri uporabi oblik in pravil, načinu oblikovanja sporočil ter pri argumentaciji, te razlike pa so odvisne od političnega konteksta, v katerem delujejo (Vreg 2000, 119).

Po Ramanu (v Perko 2004, 81–82) se psihološke operacije izvajajo na dva načina. Prvi je negativni, ko se skuša pri nasprotniku vzbuditi negativno mnenje o nasprotnikovi državi, vladi in institucijah ter ga tako od njih odtujiti. Pri pozitivnem pristopu pa se poudari predvsem lastne oz. zaželene podobe z namenom, da vzpodbudimo nasprotnika, da bi jih sprejel za svoje. V času in prostoru so se spreminjali tudi mediji in sredstva, ki se uporabljajo za psihološko bojevanje.

Temeljna prvina psihološkega vojskovanja je propaganda.

3.1.1 Psihološka obramba

Če govorimo o psihološkem bojevanju in operacijah, se nam nujno postavi tudi vprašanje psihološke obrambe kot sestavnega dela psihološkega bojevanja in hkrati tudi civilne obrambe.

Malešič (1992, 136) je psihološko obrambo opredelil kot »posredovanje verbalnih, vizualnih in slušnih signalov (potencialne žrtve), ki delujejo v smeri slabljenja nasprotnikove volje do agresije.« Iz zapisane definicije lahko sklepamo, da v sodobni družbi, v kateri živimo, obstaja temeljni nosilec psihološke obrambe – medij. Z množičnimi mediji lahko uresničimo cilj psihološke obrambe. Mediji morajo v vojni in kriznih razmerah ohraniti komuniciranje med oblastjo in državljani.

V osnovi psihološke obrambe določene skupine je pogosto vzvišen cilj, ki izloči nesporazume in vodi v močno notranjo enotnosti kot tudi k pripravljenosti osebnega žrtvovanja in discipline, kar pomeni, da psihološka obramba temelji na afirmativnosti² in prostovoljnosti. V najrazvitejši obliki se psihološka obramba pojavi kot močna kolektivna motivacija, z notranjo motivirajočo silo, ki predisponira³ širok spekter akcij

² Afirmacija – uveljavitev, potrditev, utrditev (SSKJ).

³ Predisponirati – narediti dovzetnega za kaj (SSKJ).

(Mortensen v Malešič 1994, 141). Na splošno je za psihološko obrambo pomembna kategorija »javno mnenje«, pri katerem ne gre zgolj za vrednostno verbalno izražanje o tekočih zadevah in minljivem problemu, temveč za stališče, ki vključuje obliko delovati skladno s celotno hierarhijo skupnih vrednot.

V teoriji civilne obrambe ločimo štiri temeljne funkcije psihološke obrambe (Malešič 1994, 142):

1. preučevanje tujih in lastnih možnosti komuniciranja in propagande;
2. načrtovanje dela v vojni in izrednih razmerah v sferi množičnega komuniciranja;
3. načrtovanje propagande za krepitev obrambnega duha državljanov;
4. izvajanje ukrepov psihološkega delovanja proti napadalcu.

Tudi temeljne funkcije psihološke obrambe kažejo na pomen množičnih medijev in sposobnost komuniciranja z različnimi javnostmi v kriznih razmerah.

Državljeni, ki so soočeni z določeno krizno situacijo ali vojno, pričakujejo, zahtevajo od medijev hitro, natančno in predvsem resnično informacijo. Ali bo informacija zares takšna, pa ni samo odvisno od neodvisnosti medijev, ampak tudi od samega vira informacij. V kriznih razmerah naj bi tako pomembno vlogo igrala tudi kredibilnost predsednika države kot iniciatorja določenega sporočila. To se je potrdilo tudi ob dogodkih med agresijo JLA (Jugoslovanske ljudske armade) na Slovenijo, ko je psihološka obramba najbolje funkcionirala prav skozi učinkovito delovanje Ministrstva za informiranje RS (Republike Slovenije) in množičnih medijev.

Tako v miru kot v vojni razširjajo novice neodvisna množična občila. V kriznih razmerah mora demokratična družba zaščititi sporočanje novic, tako da državljani dobijo hitre, resnične in izčrpne informacije, da bi si lahko ustvarili svoje mnenje o tem, kaj se dogaja (Malešič 1994, 141). Dobra obveščenost prebivalstva v vojni ali kriznih razmerah zelo pripomore k stabilizaciji razmer. Volja prebivalstva do odpora in njegova morala je odvisna od procesa komuniciranja in novic, napotkov ter spodbud, ki jih dobijo. Informiranost preprečuje paniko in ustvarja pri prebivalcih zaupanje v neodvisne množične medije, ki poročajo o zadevi ter preprečujejo širjenje neresničnih govoric, ki so zavajajoče (Žel 1997, 24).

Sposobnost komuniciranja z različnimi javnostmi je zelo pomembna za ohranjanje ustrezne ravni odpora v primeru konflikta, tudi vojaškega. Zgolj to ni dovolj za

zagotovitev obrambnega prizadevanja civilnega prebivalstva, je pa temelj večine odporiške dejavnosti. Morala prebivalstva, njegova volja do odpora in obrambe je odvisna tudi od spodbud iz procesa komuniciranja. Atomizirano družbo agresor bistveno lažje nadzira kot pa družbo z mnogimi kanali formalnega (predvsem delovanja množičnih občil) in neformalnega (med družbenimi skupinami in posamezniki) komuniciranja. Izkušnja vojn v dvajsetem stoletju: vojskujoče se strani se trudijo spodkopati nasprotnikovo moralo, in sicer tako oboroženih sil kot prebivalstva (Schmid v Malešič 1994, 142).

Cilj psihološke obrambe je tudi v vojnih razmerah ohraniti moralo pri prebivalstvu in komuniciranju.

Kar zadeva psihološko obrambo med oboroženim spopadom v Sloveniji – izvajala so jo Ministrstvo za informiranje in slovenska množična občila –, je treba ugotoviti, da je bila zelo učinkovita. Do izraza sta prišli predvsem dve nalogi psihološke obrambe, in sicer načrtovanje propagande za krepitev obrambnega duha državljanov in ukrepi psihološkega udejstvovanja proti agresorju. V operacionalizirani obliki to pomeni obveščanje državljanov (civilistov in pripadnikov TO (Teritorialne obrambe) oziroma policije) o poteku vojnega delovanja, o »politični dinamiki« ter o ukrepih zaklanjanja in zaščite nasploh; propagandno delovanje proti agresorju in pozivanje njegovih vojakov in oficirjev naj zapustijo svoje enote; obveščanje mednarodne javnosti in propagiranje lastnih ciljev svetovni javnosti (Malešič 1994, 278).

3.1.2 Propaganda

O tem, kaj je propaganda, je bilo napisanih nemalo razprav, zlasti v novejšem času, čeprav pojem propagande izvira že iz 17.⁴ stoletja. Spodbude za sodobna razmišljanja je potrebno nedvomno iskati v dejstvu, da je propaganda v prvi polovici dvajsetega stoletja pridobivala na političnem pomenu, zlasti po prvi in drugi svetovni vojni. Nove politične razsežnosti je propaganda dobila s hitrim razvojem komunikacij, intenzivnejšim

⁴ Pojem »propaganda« kot tak se prvič omenja leta 1622, ko je papež Gregor XV. ustanovil poseben kolegij, katerega skrb je bila širiti katoliško vero in ga poimenoval »Sacra Congregatio Christiano Nomini Propaganda« (Splichal 1975, 12). Prvi, ki so sistematično uporabljali propagando na civilnem in religioznem področju, pa so bili antični Grki. Uspešno so jo uporabljali tudi Aleksander Veliki, Rimljani in zgodnji kristjani.

pretokom idej in z razvojem televizije. Kljub temu da je propaganda stara toliko kot (razredna) družba, pa je svojo pomembno vlogo dobila šele z nastankom množičnih javnosti in množičnih komunikacijskih medijev (Splichal 1975, 3–15).

Danes lahko govorimo o totalnosti propagande, ki se »kaže v kumulativni uporabi medijev, saj le tako propagandno delovanje lahko doseže različne (ali vse) družbene sloje, ki – kot kažejo številne komunikološke raziskave – najbolj zaupajo ali so najbolj izpostavljeni različnim komunikacijskim medijem v skladu s svojim družbeno-ekonomskim položajem in osebnostnimi značilnostmi« (Prokop v Splichal 1975, 63).

3.1.2.1 Definicije propagande

Definicije propagande so se spreminjale z razvojem novih propagandnih tehnik, postopkov in z uporabnostjo ali uporabo propagande na novih področjih družbenega življenja, obenem pa tudi s spreminjanjem družbenih okvirov, v katerih sta se pojavljali propaganda in njeno raziskovanje (Splichal 1975, 21). V nadaljevanju bom poskušala zbrati definicije posameznih avtorjev, ki so propagando opredelili v različnih obdobjih. SSKJ (Slovar slovenskega knjižnega jezika) razume propagando kot »načrtno razširjanje, pojasnjevanje političnih, nazorskih idej z namenom, da se uresničijo.«

Najbolj nevtralna definicija propagande je promoviranje (sejanje) določenih idej, ki pa je danes izgubila svoj pomen. Propagando danes povezujemo z besedami, kot so laž, manipulacija, pranje možganov, psihološka vojna itd. (Jowett in O'Donnell 1992, 2–3).

Splichal (1975, 65) pravi, da moramo propagando opazovati v družbenem kontekstu, ki propagandi določi karakter. Propagando tako predstavi v povezavi z jezikom in ideologijo kot temeljem vsake družbe. Definira jo kot obliko množičnega komuniciranja, v kateri komunikatorji zavestno in z organiziranim delovanjem ter s pomočjo ideološke rabe jezika poskušajo dosežati vnaprej določene (zaželene) oblike mišljenja in vedenja (pripravljenosti na delovanje ali na delovanje samo) ciljnih skupin, ki so določene s ciljem in usmerjenostjo propagande.

Lasswell (v Splichal 1975, 21) pravi, da »propaganda poskuša vplivati na stališča velikih množic ljudi o spornih (kontroverznih) vprašanjih, ob katerih se angažira določena skupina.«

Lumeley (v Splichal 1975, 22) meni, da je »propaganda promocija, prikrita na tak ali drugačen način glede na (1) svoje poreklo in izvornost, (2) vsebovane interese, (3) uporabljene metode, (4) predstavljeno vsebino in (5) rezultate, ki zadevajo žrtve.«

Daugherty in Janowitz (Malešič 1997, 32) definirata propagando kot »načrtno razširjanje sporočil, informacij, posebnih argumentov in pozivov, formuliranih tako, da vplivajo na prepričanje, mnenja in dejanja določenih skupin. Propagando uvrščata med psihološko vojskovanje.«

Malešič (1997, 34) povzema glavne značilnosti propagande kot naslednje: izvaja se preko komuniciranja (je komunikacijska dejavnost), vpliva na ljudi, izvaja se razumsko, je vnaprej organizirana, dejavnosti so dobro pripravljene, usmerjena je na točno določeno skupino ljudi in ima nek učinek.

Garth Jowett in Victoria O'Donnel (1992, 4) delita propagando na belo, sivo ter črno, pri čemer je pri beli propagandi vir identificiran in znan, informacija v sporočilu pa teži k resničnosti. Siva propaganda je že tista, kjer vir sporočila ni točno znan, za sporočilo pa se ne bi moglo reči, da je popolnoma resnično. Namenjena je predvsem omalovaževanju nasprotnika. Črna propaganda je tista, kjer vir sporočila ni identificiran, sporočilo je lažno in namenjeno zavajanju. Sinonim za črno propagando je dezinformacija. Črna propaganda je bila značilnost nacistične Nemčije, v kasnejšem obdobju pa se je uporabljala tudi na območju bivše Jugoslavije, natančneje v Srbiji. Za črno propagando je značilen velik, a kratkotrajen učinek.

Dodajata še, da je »propaganda namerni in sistematični poskus oblikovanja zaznavanja, manipuliranja zavedanja in usmerjanja obnašanja v smeri odziva, ki si ga želi propagandist.«

Po Pečjaku (1994, 129) lahko glede na namen in časovno determiniranost hkrati delimo propagando na odprto in prikrito. Pri odprti propagandi so cilji jasni, pri prikriti propagandi pa cilj ostaja neznan. Prikrita propaganda ima pogosto večji učinek kot

odprta, deluje posredno in se je posameznik ne zaveda. Avtor tudi ugotavlja, da »neznani osebi nihče ne nasede«, zato so ponavadi nosilci propagande znane osebnosti, politiki. Skupinska pripadnost je pomemben element, še posebej v kriznih obdobjih, ko ljudje iščejo svojo identiteto in jo najdejo v skupini (Pečjak 1995, 141–145).

Po Mihailoviću (1984, 25) lahko propagando razdelimo tudi glede na sredstva, katera se uporablja:

1. *Avdio sredstva*: sporočila se podajajo s pomočjo prejemnikovega sluha. Najpogostejše oblike posredovanja sporočil na tak način so govor, radio, stiki z javnostjo.

2. *Vizualna sredstva*: vojni propagandisti so že davno odkrili velik pomen vizualnih sporočil. Najbolj znana vizualna propagandna sporočila so posredovana v obliki letakov, plakatov, stripov, slik, karikatur, knjig itd.

3. *Avdio-vizualna sredstva*: v to skupino poleg televizije sodi tudi film, ki je bil prisoten že v času prve svetovne vojne, televizija kot sredstvo vojne propagande pa šele v času vietnamske vojne.

Katera propagandna sredstva bo propagandist uporabil pri svojem delovanju, je odvisno od objektivnih možnosti in od spoznanih značilnosti ciljnih skupin ter od načrtnih ali zaželenih učinkov propagandne dejavnosti (Splichal 1975, 63).

3.1.2.2 Vojna propaganda

Vojna propaganda je poleg kvalitete in kvantitete oboroženih formacij pomemben faktor vpliva v vojni. V prvi vrsti se s propagando dviga morala lastnih oboroženih enot, hkrati pa se skuša vsaj psihično zlomiti nasprotnika.

Namen vojne propagande je vplivanje na odnos javnosti do vojne; vključuje tako propagando, ki podpira vojno, kot tudi protivojno propagando. Značilnosti te vrste propagande so usmerjanje pozornosti na določene teme, uporaba čustveno nabitega besedišča, uprizarjanje dogodkov ipd., z namenom upravičevanja razlogov za vojno. Ta propaganda je usmerjena bodisi proti sovražniku bodisi na domačo javnost ali prijateljske države (Sourcewatch.org.).

Bistvo vojne propagande je v utemeljevanju nujnosti oz. potrebnosti vojaške intervencije oz. oboroženega odpora, v vsakem primeru političnega nasilja. Pri tem je kajpak popolnoma nepomembno, ali se določena komunikacijska dejavnost deklarira za propagando ali pa se skriva za nevtralistično pojmovanim »objektivnim« poročanjem (Splichal 1991, 17). Jowett in O' Donnelova (1992, 119) pravita, da je vojna propaganda specifična oblika politične propagande, ki se začne že veliko pred razglasitvijo vojne in se nadaljuje še dolgo po tem, ko so mirovni sporazumi že podpisani in so vojaki že doma. Rečemo lahko, da vojna propaganda razpihuje sovražna čustva, ki pripeljejo do izbruha sporadov, in je kot taka posredna povzročiteljica vojne.

Nagrajeni angleški raziskovalni novinar Phillip Knightley je razpoznal štiri faze v pripravah javnosti za vojno:

1. *Kriza*: Poročanje o krizi, ki je ni mogoče uspešno rešiti s pogajanjem. Politiki svarijo pred mogočimi vojaškimi povračilnimi ukrepi. Mediji poročajo o stanju na robu vojne.
2. *Demoniziranje sovražnega voditelja*: Na primer primerjanje s Hitlerjem, saj že samo njegovo ime priključuje določene predstave.
3. *Demoniziranje sovražnika kot posameznika*: Na primer izjave, kot so, da je sovražnik nor.
4. *Krutost*: Celotno izmišljanje takšnih zgodb, ki spodbujajo čustvene odzive (Knightley v Medja 2007, 13).

Govorimo lahko o treh osnovnih oziroma strateških ciljih vojne propagande:

1. maksimizacija sodelovanja ljudi v aktivnostih lastne skupine oziroma krepitev vojne morale svojih ljudi;
2. minimalizacija sodelovanja nasprotnika v aktivnostih njegove skupine, oziroma slabljenje bojne morale nasprotnika;
3. pridobivanje svetovnega mnenja na svojo stran.

Glede na to, kakšne cilje želi doseči napadalec, Šiber (1992, 125) vojno propagando deli na strateško, taktično in konsolidacijsko.

Strateška propaganda je usmerjena na celotno populacijo, poudarja splošne vrednote in s svojo dejavnostjo poskuša zagotoviti podporo ciljev vodilnih struktur v državi.

Taktična propaganda je namenjena predvsem nasprotniku. Poskuša zmanjšati sovražnikovo bojno moralo in povzročiti razkroj v njegovih vrstah. Na ta način bi

olajšala realizacijo svojih vojnih ciljev in zmanjšala (morebitno) visoko število lastnih žrtev.

Konsolidacijska propaganda pa je usmerjena na civilno prebivalstvo, ki živi na območjih, ki jih je zasedel nasprotnik. Namen takšne propagande je ljudem razložiti upravičenost lastne udeležbe v vojni in pridobivanje podpore tistih, ki so prej podpirali nasprotnika.

3.2 TEORETIČNI MODEL ZA PROUČEVANJE PROPAGANDE

Sodobna propaganda je oblika komunikacije in hkrati zelo kompleksen družbeni proces, ki je tesno povezan z družbenim sistemom kot celoto. Vsaka propaganda je podvržena zakonom komunikacije, kjer vir preko kanala posreduje informacijo sprejemniku. Hkrati je propaganda odvisna od individualnih, skupinskih in splošnih značilnostih okolja, v katerem deluje. »Propaganda lahko hkrati reflektira, kritizira in modificira družbeno strukturo« (Splichal 1975, 21).

Preučevanje sodobne propagande je zaradi velikega števila dejavnikov, ki nanjo vplivajo, predvsem pa zaradi uporabe množičnih medijev pri razširjanju le-te, zelo kompleksna dejavnost. Razvoj in uporaba novih tehnologij v propagandne namene pa raziskovanje otežuje (Malešič 1997, 39).

Za analizo propagande v diplomski nalogi bom uporabila model za proučevanje propagande, ki so ga izdelali raziskovalci, ko so proučevali delovanje množičnih medijev v Srbiji, na Hrvaškem v času vojne v Bosni in Hercegovini. Model vsebuje 14 elementov, ki so razdeljeni v tri skupine. Prva skupina vsebuje s propagando direktno povezane elemente, druga predstavlja elemente, ki so s propagando povezani posredno, v tretjo skupino pa spadajo elementi, ki se nanašajo na okolje sporočila.

Malešič (1997, 39–40) dodaja, da so »vsi elementi med seboj povezani in jih moramo obravnavati v njihovi medsebojni komplementarnosti in soodvisnosti.«

Tabela 3.1: Model za proučevanje propagande

ELEMENTI PROPAGANDE	POVEZANOST S PROPAGANDNIM SPOROČILOM
1. Propaganda in ideologija propaganda in nacionalizem propaganda in religija propaganda in (re)interpretacija zgodovine 2. Rutinske laži 3. Kolektivna in selektivna izguba spomina 4. Klasična (trda) propaganda 5. Protipropaganda 6. Obtoževanje in diskreditacija nasprotnika	Neposredna povezava s propagandnim sporočilom
7. Raba jezika 8. Kritičnost do vira informacij 9. Ikonografija 10. Združljivost vizualne in tekstualne informacije 11. Kdo je »drugi«	Posredna povezava s propagandnim sporočilom
12. Kontekst propagande 13. Javnost 14. Propagandist in struktura propagandne organizacije	Okolje propagande

Vir: Malešič (1997, 46).

3.2.1 Propaganda in ideologija

Splichal pravi, da sta bili buržoazna in industrijska revolucija ključna dejavnika pri pojavu propagande. Buržoazna revolucija je prinesla pojav množičnih ideologij, industrijska revolucija pa je napovedala prihod množičnih komunikacij. Prvotna in očitna povezava med ideologijo in propagando pa se je pojavila med francosko revolucijo (1789) in od takrat naprej je ta povezava ostala temelj propagande. Splichal

se sklicuje na Ellula in Domenacha, ki verjameta, da je predpogoj za nastanek propagande obstoj socialnih (nacionalnih) mitov in ideologij. Z drugimi besedami lahko rečemo, da propaganda za svoj razvoj potrebuje ideološko ustrojeno okolje (Malešič 1997, 40).

Pri odkrivanju ideologije v propagandi mora raziskovalec iskati skupke prepričanj, vrednot, razpoloženj in vedenja, ki so določeni družbi skupna do take mere, da predstavljajo skupek družbenih norm, ki določajo, kaj je v nekem družbenem okolju zaželeno. Glavni cilj propagande je, da ljudje sprejmejo propagandistovo ideologijo (Jowett in O'Donnell 1999, 281–282). V tem kontekstu je pomembna tudi vloga reinterpretacije zgodovine (Malešič 1997, 40).

3.2.2 Rutinske laži

Gre za ponavljanje lažnih dogodkov, dejstev in števil, ki v javnosti ustvarjajo napačno sliko realnosti (Malešič 1997, 46). Propagandisti namerno sporočajo laži preko medijev med ljudi, da bi jih zmedle, preusmerile pozornost ali ustvarile neravnotežje med stališči.

3.2.3 Kolektivna in selektivna izguba spomina

Govorimo o sposobnosti pozabljanja dejstev in števil, ki ne ustrezajo propagandistovemu predstavljanju realnosti (Malešič 1997, 46). Propagandist ne navaja (zamolči) določenih podatkov, ki bi škodovali (ogrožali) cilju propagande.

3.2.4 Klasična (trda) propaganda

Je verbalno in vizualno prikazovanje nasprotnikovih hudodelstev (Malešič 1997, 46). Z uporabo takšne propagande poskuša propagandist pri ljudeh vzbujati občutek jeze ali strahu (to sta močni čustvi) in jih usmerjati k takšnemu delovanju, ki bi to jezo ali strah potešilo oziroma zmanjšalo. Ljudje lahko s takšno manipulacijo povečajo svoje sovraštvo do nasprotnika, kar pomeni, da je propagandist dosegel svoj cilj. Propagandisti se velikokrat poslužujejo emocionalne agitacije, ker vedo, da je vsako močno čustvo mogoče preusmeriti v dejanja, ki so njim v prid.

3.2.5 Protipropaganda

Protipropaganda je negativna reakcija na medijsko dejavnost nasprotne strani (Malešič 1997, 46). Usmerjena je na uničenje nasprotnikove propagande ali političnega subjekta in pri svojem delovanju upošteva naslednje tehnike:

- odkriva nasprotnikovo strategijo in tematiko, ki jo nasprotnik razglša;
- odkriva in napada nasprotnikove šibke točke;
- poudarja protislovja nasprotnikove propagandne kampanje z argumenti;
- javno smeši nasprotnika (Mihailović 1984, 114–115).

3.2.6 Obtoževanje in diskreditacija nasprotnika

Z obtoževanjem in diskreditacijo poskuša propagandist prikazati pravilnosti in pravičnost svojih akcij po eni ter nepravilnosti in kršitve nasprotnika po drugi strani.

3.2.7 Raba jezika

Jezik je učinkovito propagandno orožje. Uporaba verbalnih simbolov lahko ustvari občutek moči (Malešič 1997, 43). Pri uporabi jezika v propagandne namene je značilna uporaba enostavnega jezika, pogosto ponavljanje propagandnih sporočil, hiperbolično⁵ izražanje, uporaba taktike »grešnega kozla«, uporaba evfemizmov⁶, uporaba čustveno nabitih propagandnih sporočil, sklicevanje na ljudi in na obče vedenje brez predložitve argumentov. Čustveno nabiti pridevniki ter druge najpogostejše besede in fraze so: krut, primitiven, uničujoč, fašist, genocid, pravica, resnica, svoboda, Bog itd. (Kotnik v Malešič 1997, 143, 155). V nacionalnih stiskah ali ob vojaški ogroženosti se učinkovito uporabljajo čustvena gesla in slogani, da bi okrepili patriotizem in pripravljenost na obrambo (Jowett in O'Donnell 1992, 225–226). V propagandnih sporočilih »igrajo« velik pomen odmevne napovedi, ki se nanašajo na »vse«. Pojavljajo se slogani kot so: »pridružite se – vsi so z nami« (Kotnik v Malešič 1997, 141). Učinek slehernega sporočila pa je večji, če je jezik propagandista prilagojen jeziku, ki ga govori ciljna populacija. Propagandisti se poslužujejo tudi uporabe jezika, ki povečuje njihove cilje ter diskreditira nasprotnika (Jowett in O'Donnell 1999, 292). Odnos do nasprotnika je

⁵ Hiperbola je po SSKJ besedna figura, ki izraža pretiravanje.

⁶ Evfemizem je po SSKJ beseda, pomen ali zveza, s katero se izognemo neprijetnemu, včasih tudi neprimernemu izrazu.

negativen, prav tako se uporabljajo čustveni opisi njegovih aktivnosti (Kotnik v Malešič 1997, 146).

Učinek sporočil na javnost je večji, če se le-ta ponavljajo. Francoski teoretik Domenach (v Vreg 2000, 120) pravi, da se morajo iste teme, vsebine in ideje neprestano ponavljati. Za izražanje zelenih idej propagandisti velikokrat izkoriščajo tiste, ki so kredibilni v očeh ljudi – mnenjske voditelje. To potrjuje tudi dvanajsto Goebbelsovo⁷ načelo (v Pečjak 1995, 139), ki pravi: »Pri propagandi uporabljamo načelo avtoritete.« Neznani osebi namreč nihče ne nasede, pa naj bo še tako prepričljiva (Pečjak 1995, 145). Kot posledica tega so pogosto največji mojstri propagande ugledni politiki in znane osebnosti (Kotnik v Malešič 1997, 141). Propagandisti izrabljajo tudi popularne ljudi (športnike, pevce, televizijske voditelje, igralce idr.), da javno izražajo svoja politična mnenja v njihovo korist, čeprav za to niso pristojni.

3.2.8 Kritičnost do vira informacij

Pri proučevanju propagande moramo preučiti tudi vir informacij. Pozorni moramo biti predvsem na kredibilnost virov in na kakšen način je ta kredibilnost uporabljena, saj je mogoče tudi najbolj kredibilne vire uporabiti selektivno in z njimi manipulirati (Malešič 1997, 46). Ko je nek vir informacij kredibilen na določenem področju, ga ni težko uporabiti (zlorabiti) na drugem. Pri tem je seveda pomembna stopnja, do katere je javnost pripravljena verjeti določenemu viru informacij.

3.2.9 Ikonografija

Glede ikonografije so v teoriji ugotovili, da gre v bistvu za vizualno spremljavo določenega sporočila, pri čemer se želi njegov pošiljatelj povezati z vrednotami, ki jih ikona poseblja (Malešič v Grizold 1998, 198). Uporaba ikon vpliva na čustva, ki so skrita v podzavesti (Malešič 1997, 44). Sporočilo ni na dlani, do njega je treba šele priti. Pogosto pa se ga niti ne zavedamo in ostane na podzavestni ravni. Prav zato je lahko vpliv zelo močan (Pečjak 1995, 142). Primeri: govornik stoji pod zastavo ali, na primer, pred različnimi ikonami ter tako simbolizira državo in versko moč. Taka povezava vzbuja čustveno asociacijo, patriotizem, vero.

⁷ Paul Joseph Goebbels je bil Hitlerjev propagandni minister. Postavil je temelje moderne propagande, ki je bazirala na psihologiji množic (Wikipedija 2010a).

3.2.10 Združljivost vizualne in tekstualne informacije

»Temeljni namen propagandista je, da poenostavi podobo vojne in jo naredi razumljivo povprečnemu gledalcu. Na podlagi takšnega stereotipiziranja vojne je možno predvideti sliko, ki spremlja besedilo, tako da je vojna kljub množici drugih informacij, predstavljenih javnosti, televizijsko nevidna« (Malešič v Grizold 1998, 197).

3.2.11 Kdo je drugi

Propagandni mehanizem v tem primeru uporablja zelo preprosto matrico »mi« in »oni«. Druga stran je prikazana kot popolnoma nesprejemljiva, kot nekaj, kar ogroža preživetje in obstoj naše (nacionalne) skupnosti. Na tej točki mehanizem (de)konstrukcije nacionalnega spomina in hkrati pozabe deluje najmočneje (Malešič v Grizold 1998, 197). Propagandist poskuša na tej točki izzvati jezo in strah, ki povzročata hitre in nepremišljene reakcije.

Element (re)konstrukcije nacionalnega spomina je povezan s procesom medijske stereotipizacije »drugega«. »Naš«, to je idealen narod, je predstavljen z individualnimi zgodbami; vedno se najde kdo, ki nam pripoveduje svojo zgodbo, obkroženo z njegovimi spomini in njegovo zgodovino. Na drugi strani je »sovražnik«, stilistično obdelan za javno predstavitev, dehumaniziran, brez individualnih značilnosti, toda predstavljen z močnimi pripovedkami in vizualnimi podobami utelešenega zla (Bašič v Malešič 1997, 88).

3.2.12 Kontekst propagande

Učinkovita propaganda je povezana s prevladujočim vsesplošnim vzdušjem, ki je prisotno v času, ko je objavljena. Tako je za preučevanje propagande vitalnega pomena, da poznamo »klimo« obdobja, v katerem je propaganda izvajana. Bistvenega pomena pri preučevanju propagande je, da razumemo zgodovinski in mitološki kontekst regije oziroma da smo seznanjeni s preteklimi dogodki, ki so se zgodili na nekem območju (Malešič 1997, 43). Jowett in O'Donnell (1999, 283) pravita, da je mit zgodba, katere pomen je združen v ponavljajočih se simbolih in dogodkih, je tudi duševna predstava, ki jo ljudje obravnavajo. Propagandisti jih uporabljajo za mitološko predstavitev dogodkov, ki jih obravnava tudi njihova ciljna javnost.

3.2.13 Javnost

Vsaka analiza propagande mora vsebovati analizo populacije, kateri je propaganda namenjena. Za učinkovitost propagande mora biti le-ta prilagojena značaju izbrane populacije. V tem segmentu je pomembna politična kultura, ki določa, kakšne propagandne tehnike je treba uporabiti za učinkovito propagando. Potencialna učinkovitost propagande je odvisna od določenega segmenta izbrane populacije. Tradicionalna propaganda je namenjena splošni javnosti, moderne metode propagande pa so namenjene posebnim interesnim skupinam, kulturnim elitam, posamezniku in najvišjim družbenim slojem (Malešič 1997, 45). Vitalnega pomena za propagandista je pozitiven odziv javnosti. Propagandni prispevki so najbolj učinkoviti, ko so v njih izražene ideje, katere izbrana populacija čuti kot svoje. Pri preučevanju propagande je potrebno razumeti norme ciljne populacije, ki jih je določena skupina posvojila kot rezultat vrednot in prepričanj znotraj skupine. Učinke propagande na javnost lahko ocenimo s preučevanjem javnega mnenja in opazovanjem obnašanja javnosti (Malešič 1997, 45).

Propagandna sporočila so bolj sprejeta in dosežejo večji odziv, če ciljna populacija čuti, kot da bi te ideje prišle iz njih samih. Takšen pozitiven odziv javnosti je za propagandista ključnega pomena (Malešič 1997, 45).

3.2.14 Propagandist in struktura propagandne organizacije

Identiteta organizacije, ki stoji za propagando, je včasih znana, včasih pa je identiteto potrebno prikriti, da bi se dosegli cilji organizacije (Jowett in O'Donnell 1999, 283). Uspešna propagandna kampanja je odvisna od močne in centralizirane organizacije, ki nenehno predvaja sporočila z enako vsebino. Propaganda kot panoga ima visoko centralizirano vodstvo, razporejeno v hierarhično lestvico, podobno velikim organizacijam. Njeno strukturo pa je zelo težko ugotoviti samo na podlagi raziskav propagande iz javnih medijev (Malešič 1997, 44).

4 VARNOSTNO-POLITIČNA SITUACIJA PRED RAZPADOM JUGOSLAVIJE

Vsaka propagandna dejavnost je rezultat konkretnega družbenega in kulturnega okolja, zato brez dobrega poznavanja varnostno-politične situacije in družbeno-zgodovinskega konteksta, ki predstavljata temeljni okvir, iz katerega izhaja propagandist pri svojem delu, ni mogoče analizirati in razumeti propagandne dejavnosti oziroma propagandnega vidika danih dogodkov. V tem poglavju bom na kratko osvetlila vzroke krize na ozemlju nekdanje Jugoslavije in dogodke, ki so povzročili razpad te velike države. Predstavila bom tudi delovanje posameznikov, političnih strank v Sloveniji in reorganizacijo vojaške strukture, ki je v t.i. času pomladi odigrala ključno vlogo pri osamosvojitvenih procesih.

4.1 Jugoslovanska kriza

Gospodarsko stanje je bilo po Titovi smrti leta 1980 slabo. Država je bila v velikih dolgovih, pogovori s tujimi upniki pa vedno težji (Goldstein 2003, 351–353). Na slabe odnose med republikami je vplivala tudi neenakomerna razvitost šestih republik v Jugoslaviji. Kot primer izpostavimo BDP v Sloveniji, ki je bil za 78 odstotkov večji od jugoslovanskega povprečja, medtem ko je na Kosovu dosegal komaj 32 odstotkov jugoslovanskega povprečja. Sloveniji so iz Beograda in drugih republik očitali, da jih zaradi svoje gospodarske razvitosti in izvozne naravnosti izkorišča, saj kupuje poceni surovine, a izvažata k njim svoje drage industrijske izdelke (Prunk 1992, 409). Po drugi strani pa je Slovenija prispevala denar v skupni fond za razvoj avtonomne pokrajine Kosovo in nerazvitih republik. Slabo gospodarsko stanje, nerešeni medrepubliški interesi in velik vzpon srbskega nacionalizma s Slobodanom Miloševićem na čelu so postopoma pripeljali do nevzdržnega stanja, ki je Jugoslavijo pripeljal do roba propada. Končni razdor znotraj jugoslovanske federacije se je zgodil na začetku leta 1990 na 14. kongresu ZKJ (Zveze komunistov Jugoslavije). Sklican je bil z namenom najti rešitev iz globoke družbeno-politične krize. Ker so se morali sklepi sprejemati s konsenzom, Milošević ni uspel s predlogom centralizacije na ravni vse Jugoslavije z dominacijo Srbije. Hrvaški in slovenski komunisti so se pripravljali na večstrankarske volitve in že

sprejeli koncept suverenosti republik in tržnega gospodarstva. Zaradi stalnega preglasovanja sta slovenska in hrvaška delegacija zapustili kongres in posledično je prišlo do razpada ZKJ (Prunk 1996, 158 in Goldstein 2003, 375–376). Prišlo je do uveljavljanja večstrankarskega pluralizma, kar je povzročilo nezadovoljstvo visokih partijskih funkcionarjev. Izoblikovale so se konservativne stranke, ki so si prizadevale za ohranitev starega režima in s tem nasprotovale demokratičnemu procesu. (1) Ideološko-politična kriza jugoslovanskega socializma pa je le eden od vzrokov za krizo v Jugoslaviji,« pravi Marinko Ogorec, ki med vzroke šteje še: (2) zlom teorije in prakse proizvodnih odnosov samoupravnega socializma; (3) konservativnost JLA, ki se ni bila sposobna prilagoditi družbenim spremembam (Jugoslovanska ljudska armada je bila zgrajena na realsocialističnih temeljih pod vplivom Zveze komunistov Jugoslavije. Njen glavni cilj je bil ohranitev socialističnega režima. Njena narodnostna sestava je bila večinoma srbska in črnogorska, kar je pripomoglo k temu, da je postala orožje velikosrbskega imperializma); (4) ogroženost osebnih interesov ozkega kroga najvišjih partijskih, političnih in vojaških voditeljev; (5) velikosrbski imperializem.

4.2 Slovenska pomlad

Slovenska osamosvojitvev se je dogajala vzporedno z mednarodnim zlomom komunizma, dogajanje med osamosvojitvenim procesom v Sloveniji pa je potrebno povezati na najmanj treh ravneh:

Prva raven zajema miselni preboj, ki je bil narejen v kulturno-filozofski sferi in se je krepil že od srede 80. let prejšnjega stoletja, zaznamovali pa so ga predvsem v Društvu slovenskih pisateljev in v krogu Nove revije.

Druga raven zajema civilno-družbeni preboj, prizadevanja po večji odprtosti medijev in kritičnosti nasproti federalni oblasti, ki je svoj zalet dobila s procesom proti četverici, ta pa je imel za posledico vsakodnevne demonstracije na Roški in začetek zborovanja, ki so ga zaznamovala z množično udeležbo ter protiarmaadnim in protijugoslovanskim nabojem.

Tretja raven pa je bil politični preboj zagovornikov slovenske suverenosti, njihova organiziranost v stranke, odmik izpod dežnika SZDL (Socialistične zveze delovnega ljudstva), združitev v koalicijo Demos in po volitvah aprila 1990 prevzem oblasti v najmanj dveh najbolj ključnih vejah, zakonodajni in izvršni. Temu pa je sledila

deklarativna, plebiscitarna, normativno ustavna, vojaška in nazadnje mednarodna potrditev nove države (Pesek 2007, 38).

V 57. številki Nove revije, okrog katere se je zbrala skupina znanstvenih in kulturnih delavcev protikomunistične ureditve in je izšla februarja 1987, je bila osnovna misel, da se mora slovenski narod preoblikovati v nacijo, ki ne bo podrejena jugoslovanski (Repe 2002a, 100–101). Kot pričetek t.i. slovenske pomladi pa velja prva množična podpora (združitve) Slovencev v procesu proti četverici. Aretirani (Janez Janša, David Tasič, Ivan Borštner, Franci Zavrl) so bili vpleteni v nastajanje časopisnega članka, ki naj bi razkril, da JLA (Jugoslovanska ljudska armada) pripravlja vojaški udar, za to je obstajal celo dokaz v obliki vojaškega dokumenta (Demokracija.si 2008). Po aretaciji je bil 3. junija ustanovljen⁸ Odbor za varstvo pravic Janeza Janše, ki je takrat postal najmočnejša organizacija civilne družbe v t.i. času »slovenske pomladi« (Repe 2002a, 141). Organiziral je razne oblike protestov, ki so višek dosegli z zborovanjem na Kongresnem trgu junija 1988 v Ljubljani. Množica 30.000 ljudi je dobesedno preplavila trg. Protestirali so pod geslom: *»Za svobodo, pravno varnost, človekove pravice – za Janeza, Ivana, Davida za vse nas!«* (Pesek 2007, 65).

Kar je bilo do takrat dovoljeno le šepetati, se je v tistem letu pričelo javno zahtevati (Osebnznamke.org 2008). Dokončen razhod med alternativno in uradno politiko pa je predstavljala Majniška deklaracija. »Deklaracija je bila kratka, jasna in udarna, pod njo pa se je podpisala takratna opozicija« (Pesek 2007, 73). Na Kongresnem trgu jo je pred 30.000 glavo množico prebral pesnik Tone Pavček: *»Hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda, v kateri bomo samostojno odločali o povezavah z jugoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope«* (Čepič 2005a, 1200). Po razglasitvi Majniške deklaracije je oblast svojo vizijo Slovenije predstavila v Temeljni listini Slovenije, ki je bila bistveno manj udarna in je rešitev iskala v okviru jugoslovanske federacije (Repe 2002b, 116).

⁸ Kasneje Odbor za varstvo človekovih pravic. Marsikdo si je želel, da bi Odbor prerasel v stranko in se udeležil prvih demokratičnih volitev. In čeprav do tega ni prišlo, je bilo druženje v okviru Odbora pomembno spoznavno središče za večino vodstev novih političnih strank, pozneje združenih v Demos.

4.3 Politični pluralizem

Pravno podlago za politični pluralizem in za možnost osamosvojitve je Slovenija izvedla s spreminjanjem ustave (Drnovšek 1996, 97). Vrsta ustavnih zakonov je krepila slovensko prizadevanje za demokratičnost:

- iz ustave so črtali določilo o vodilni vlogi partije in dovolili politični pluralizem;
- omogočili so prehod v tržno gospodarstvo;
- sprejeli so ustavno dopolnilo o pravici do samoodločbe in odcepitve slovenskega naroda kot trajno, celovito in neodtujljivo pravico;
- sprejeli so dopolnilo o tem, da v republiki nihče ne sme razglasiti izrednega stanja brez njene privolitve (Repe 2002a, 26–27);
- (kasneje so) iz naziva slovenske države črtali besedo »socialistična« (Čepič 2005b, 1202–1206).

Srbi so Slovencem očitali, da so s sprejetjem amandmajev k republiški ustavi kršili zvezne zakone, čeprav so sami storili isto. V federativno ureditev jugoslovanske države so namreč posegli z ukinitvijo avtonomije na Kosovu in v Vojvodini (dveh pokrajin). Sledil je Miloševićev poizkus uporabe taktike množičnih mitingov, ki se je kot uspešna izkazala v Črni gori, na Kosovu in v Vojvodini. Miting resnice, ki naj bi ga organizirali v Sloveniji, so na koncu odpovedali zaradi velikega nasprotovanja in ukrepov, ki jih je sprejelo slovensko vodstvo. Mitingašev s parolo »Tukaj je še vedno Jugoslavija« pa je bila le peščica (od 20 do 30) (Pesek 2007, 23–29). Milošević je nato »pozval na ekonomsko blokado Slovenije in na bojkot vseh slovenskih proizvodov.« (Drnovšek 1996, 128). Slovenija pa je nadaljevala s procesom samostojnosti in aprila 1990 razpisala prve večstrankarske volitve (potekale so tudi na Hrvaškem). Zmago so prinesle demokratični opoziciji, ki je s približno 54 % glasovi nadigrala staro politično garnituro. Po zmagi je vlado sestavil predsednik najmočnejše stranke iz Demosove koalicije, Slovenskih krščanskih demokratov, Lojze Peterle. Ključne državopolitične resorje v vladi, notranjega, zunanjega in obrambnega, so dobili člani Demokratične stranke Slovenije: Igor Bavčar, Dimitrij Rupel in Janez Janša (Prunk 1996, 159). Slovenija je kasneje dobila še dva predsednika. »V neposrednih volitvah za predsednika predsedstva Republike Slovenije je bil izvoljen Milan Kučan proti protikandidatu Demosa Jožetu Pučniku. Za predsednika skupščine pa so izvolili Franceta Bučarja« (Repe 2002b, 127).

Tako za politike kot prebivalce pa je bil pomemben datum pri osamosvajanju Slovenije 23. december 1990, ko so državljani Slovenije podprli politične težnje k osamosvojitvi na plebiscitu. Glasovanja se je udeležilo 93,2 % volilnih upravičencev, za samostojnost in neodvisnost pa se je izreklo 88,5 % volivcev (Prunk 1996, 161).

Kljub kasnejšemu vojaškemu obračunu »Jović in Milošević v neformalnih razgovorih že avgusta 1990 nista imela nič proti slovenski osamosvojitvi, nasprotno, menila sta, naj gredo Slovenci na referendum in se odločijo« (Drnovšek 1996, 209). Milošević se je celo strinjal z Jovićevo idejo, da Slovenijo in Hrvaško »naženejo« iz Jugoslavije (Kolšek 2001, 31).

4.4 Slovenska samostojnost

Jelko Kacin, takratni minister za informiranje je zapisal: »Na prvi tiskovni konferenci smo v dogovoru z najožjim vodstvom sporočili, da bo slovesnost ob razglasitvi samostojnosti 26. junija 1991 zvečer in napovedali točno uro. To je bila tista ura, ko so mihi preletavali Ljubljano na slovesnosti pred slovensko skupščino. To sporočilo je bilo posredovano tudi zato, da bi prikrili pravi datum dogodka, ki je bil dan pred tem oziroma na večer pred tem« (Kacin). Tako je bila suverenost Slovenije razglašena v torek, 25. junija 1991 zvečer (Drnovšek 1996, 243). Poleg ustavnega zakona o samostojnosti Republike Slovenije je slovenska skupščina sprejela tudi akt o ločitvi od Jugoslavije. Na mejnih prehodih pa so jugoslovanske table in zastave zamenjali s slovenskimi.

Sprejeti akt so na zasedanju zveznega zbora SFRJ »opredelili za enostransko odcepitev republike Slovenije od Jugoslavije, spričo katere so ogrožene ozemeljska celovitost Jugoslavije, njene državne meje in njena suverenost v mednarodnih odnosih. Zato sklepa o enostranski odcepitvi od Jugoslavije ne morejo upoštevati kot legitimnega« (Kolšek 2001, 153). Zvezni izvršni svet je sprejel odlok o zavarovanju državnih meja v Sloveniji, s čimer sta imeli JLA in zvezna policija odprto pot za oborožen nastop proti Sloveniji (Wikipedija 2009č).

Slovesna večerna proslava v čast novi državi se je zgodila 26. junija na Trgu revolucije, kjer se je zbralo najmanj 30.000 ljudi. Z bučnim aplavzom so pospremili dvig slovenske zastave, Milan Kučan pa je izrekel tiste znamenite besede: »Danes so dovoljene sanje,

jutri pa bo nov dan ...« Toda naslednji dan ni bil samo »nov dan«, bil je tudi prvi dan vojne za (samostojno) Slovenijo, na katero niso bili pripravljene in je niso pričakovali ne prebivalci niti mediji. Tisti, ki so proslavljali pozno v noč, so lahko zjutraj nekaj pred tretjo uro videli prvo tankovsko kolono, ki je prodirala z Vrhnike proti Ljubljani (Slivnik 1991, 131).

4.5 Slovenska vojska

Odnos med JLA in Slovenijo v osemdesetih letih je bil zelo kritičen. Glavni konflikt je predstavljal slovenski vojak in nerešena vprašanja v zvezi s tem, kot so služenje vojaškega roka v oddaljeni republiki, srbohrvaščina kot uradni jezik in civilno služenje (Marković 2007, 108). Večina slovenskih vojakov je na služenje vojaškega roka odhajala v druge republike v okviru enot JLA, le nekaj jih je v času služenja ostalo doma. Zaradi stopnjevanja napetosti v Jugoslaviji je hotela Slovenija zmanjšati število slovenskih nabornikov, ki so na služenje vojaškega roka odhajali v druge dele Jugoslavije (Drnovšek, 1996, 206), zato je skupščina Slovenije 6. marca 1991 razglasila moratorij na odhod slovenskih nabornikov v JLA (Kolšek 2001, 94).

JLA si je ves čas svojega obstoja lastila poseben položaj in se do politične oblasti v SFRJ (Socialistični federativni Republiki Jugoslaviji) vedla – navkljub drugačnim ustavnim določilom – kot najmanj enakovreden partner. Bila je dobesedno država v državi, bila je sedma republika (Munda 2001, 54–55). V organizaciji njenih oboroženih sil so bile Teritorialne obrambe posameznih republik in pokrajin, ki so bile ustanovljene kot pomožne sile Jugoslovanske ljudske armade. JLA je štabe in enote v drugih pokrajinah skrbno nadzorovala, v času politične krize v Jugoslaviji pa je prihajalo do številnih provokacij med zvezno vojsko in slovensko TO. Zato je centralna oblast v Beogradu izdala nalogo RŠTO (Republiškememu štabu Teritorialne obrambe), da razoroži enote slovenske TO (Teritorialne obrambe) z utemeljitvijo, da gre za boljše varovanje orožja in opreme. Vendar ukaza za razorožitev in predajo orožja v vseh štabih (na srečo) niso izpolnili (Slovenskavojska.si). Kljub delni razorožitvi je bila Slovenija (pa tudi Hrvaška) primorana kupiti orožje v tujini (Gov.si).

Iz spontanega upora proti nezakonitemu odvzemu orožja TO, ki ga je izvedla JLA, pa je leta 1990 nastala ena od najbolj organiziranih in najbolj konspirativnih akcij v novejši zgodovini Slovenije (Marković 2007, 109). To je bila MSNZ (Manevrska struktura

narodne zaščite). Nastala je v največji tajnosti, 20.000-glava oborožena formacija pa je bila sposobna slabe tri mesece po razorožitvi slovenske TO ob tesni naslonitvi na specialno in posebno enoto slovenske milice zavarovati Slovenijo pred kakršnimkoli oboroženim presenečenjem (Janša 1992, 50–52). Bila je hrbtenica oblikovanja slovenskih oboroženih sil (Slovenskavojska.si), ki je nastala pod vodstvom takratnih sekretarjev za obrambo in notranje zadeve, Janeza Janše in Igorja Bavčarja.

Jeseni 1990 je sledila reorganizacija TO in MSNZ v enotno obrambno strukturo, ki je ohranila uveljavljeno in prepoznavno ime Teritorialna obramba Slovenije (Mikulič 2005, 76). Za izgradnjo in razvoj SV (Slovenske vojske) pa je bilo pomembno usposabljanje nabornikov, ki se je začelo 15. maja 1991 v dveh učnih centrih: v 510. učnem centru na Igu pri Ljubljani in v 710. učnem centru v Pekrah pri Mariboru (Zveza veteranov vojne za Slovenijo). Prvič po drugi svetovni vojni je bila kot poveljevalni jezik ponovno uporabljena slovenščina (Delo.si).

Odločitev za ustanovitev slovenske vojske se je izkazala za pravilno, čeprav so v tistem času potekale številne razprave, ali Slovenija vojsko sploh potrebuje. Da je bila odločitev prava, je marsikdo ugotovil v času prvega incidenta med JLA in TO, do katerega je prišlo maja 1991 v učnem centru v Pekrah. Pekrski dogodki so pokazali odločen in enoten nastop slovenskega naroda skupaj s TO in policijo (Žnidarič). Kljub napetosti pa se je pozneje izkazalo, da so bili ti dogodki generalka za vojno v Sloveniji, v kateri je slovenska stran pridobila veliko več dragocenih izkušenj kot pa so jih pridobili generali JA (Slivnik 1991, 91). Prvi vojaki so slovenski državi prisegli 2. junija. To so bili prvi mirnodobni vojaki v zgodovini slovenskega naroda (Slovenskavojska.si).

4.6 Razmerje oboroženih sil

Razmerje oboroženih sil med JLA in TO Slovenije je bilo neprimerljivo.

Enote za vojaški poseg proti Sloveniji so oblikovali ljubljanski, mariborski, reški, zagrebški in varaždinski korpus ter letalski korpus JLA. Vsi so bili pod poveljstvom 5. armadnega poveljstva v Zagrebu. V Sloveniji je imela JLA približno 22.300 vojakov, slovenska Teritorialna obramba 16.000 pripadnikov, med vojno pa se je

število povečalo na 35.200. Slovenska policija je imela okoli 10.000 aktivnih in rezervnih pripadnikov. JLA je imela popolno premoč v orožju in močne oklepne enote s podporo vojnega letalstva. Slovenska vojska in policija pa sta imeli samo pehotno oborožitev, nekaj protiletalskih topov 20 mm in minometov 82 mm, vendar niti enega tanka, letala ali topniških enot. Boju z oklepniki so bili namenjeni ročni raketometi, obrambi pred nizko letečimi letali pa prenosne rakete strela (Ozvvvszasavje.si).

Vojaški nastop Jugoslovanske armade in zvezne milice je bil v prvi fazi usmerjen proti slovenskim mejam in letališču Brnik. Ko bi bila Slovenija odrezana od sveta, bi v drugi fazi prišel na vrsto obračun z delom Slovenije, ki je zagovarjal samostojnost, zamenjali pa bi tudi staro politično vodstvo z novim, ki bi bilo marioneta za uresničevanje srbskih ciljev. Tako so proti mejnim prehodom z Italijo 26. junija prve krenile oklepne enote Reškega korpusa. Med potjo so naletele na nebranjene barikade in na spontan, ponekod zelo odločen nastop domačinov, zlasti v Vrhpolju. Neoboroženi prebivalci pohoda tankov niso mogli preprečiti, odločno pa so reagirali proti agresiji, kar je bilo pozneje značilno za vso Slovenijo. Kot grožnja slovenskim demonstrantom je v Divači ob 14.30 padel tudi prvi strel, ki ga je sprožil oficir JLA.

Po izkušnjah na Kosovem in na Hrvaškem je JLA tudi v Sloveniji aktivirala oborožene sile, vendar je napačno predvidevala, da bodo tudi Slovenci pokorjeni brez težav. Zato so bile enote JLA brez ustrezne logistične podpore za daljše vojskovanje, upoštevana pa niso bila bistvena taktična načela, da tanki ne nastopajo brez podpore pehote (Švajncer 2001, 11). Načrt JLA je bil precej optimističen, saj so generali načrtovali, da bo prvotno stanje (pred 26. junijem) vzpostavljeno v osmih urah. Akcija naj bi potekala 26. junija med šesto zjutraj in drugo popoldne. Da bi se JLA bolje pripravila, je bila akcija prestavljena za en dan, na 27. junij.

Opredelitve glede časovnega okvira trajanja oboroženega spopada v Sloveniji se od avtorja do avtorja razlikujejo. Dr. Ljubica Jelušič za začetek vojne šteje 27. junij 1991, ker je bil takrat izdan ukaz Predsedstva Republike Slovenije o uporabi orožja proti JLA. Hkrati pa dodaja, da je možno opredeliti začetek tudi dan poprej, 26. junija, ko so enote JLA zapustile vojašnice in se podale proti meji. Janez Janša ob tem navaja dva datuma. Prvi je 26. junij ob 3.30, ko je Zvezni izvršni svet sprejel odlok o blokadi državne meje v Sloveniji, drugi datum pa se tiče 27. junija, 1.15 (Janša 1992, 160). Različno se tolmači tudi konec oziroma zaključek oboroženega spopada. Naveden je 7. julij, ko je

bila na Brionih podpisana Brionska deklaracija. V poštev pride tudi 10. julij in sprejetje le-te s strani Skupščine Republike Slovenije.

Sama se bom omejila na trajanje oboroženega spopada v Sloveniji od 27. junija do 7. julija, ko je bilo največ spopadov med TO in JLA, potekale so (ključne) diplomatske aktivnosti za prekinitev ognja, pomembno je bilo hitro reagiranje slovenskega političnega vodstva, ključen pa je bil tudi civilni odpor. Dogajanje na terenu se je (z rahlim zamikom, včasih pa tudi istočasno) odvijalo na televizijskih zaslonih. Televizija Slovenija je 24 ur na dan obveščala domače prebivalstvo o dogajanju na slovenskem ozemlju in krepila obrambno zavest, obenem pa mednarodni javnosti sporočala, kakšno je dejansko stanje v Sloveniji.

Vojna je marsikomu pregrela živce, povzročila ogromno gospodarske in materialne škode ter terjala nedolžne žrtve. Na slovenski strani je bilo 19 mrtvih in 182 ranjenih. Na strani TO je bilo 5 mrtvih in 116 ranjenih, v policiji 4 mrtvi in 146 ranjenih. Med žrtvami so bili tudi civilisti in tujci (Janša 1992, 172).

5 VLOGA MEDIJEV V VOJNI

Mediji so idealen kanal za širjenje propagandnih sporočil, saj imajo moč, da v danem trenutku dosežejo veliko število ljudi. Med vsemi sredstvi obveščanja pa ima še vedno pomembno vlogo televizija, katere najmočnejši adut je slika.

To poglavje bo razjasnilo vprašanje, zakaj so mediji pomembni akterji pri poteku in razpletu vojaškega dogajanja in kakšen je njihov vpliv na javno mnenje. (Ne)premišljene informacije in (ne)cenzurirani televizijski posnetki pa lahko vplivajo celo na razplet vojne, kažeta vietnamska in zalivska vojna, ki ju označujemo za prvi televizijski vojni. Analize novinarskega poročanja s teh bojišč mi bodo v pomoč pri proučevanju novinarskega poročanja v vojni za Slovenijo. V tem poglavju bom nekaj besed namenila tudi dnevnoinformativnim oddajam, ki predstavljajo najpomembnejše dnevne novice in bodo tudi temelj moje raziskave.

5.1 Mediji kot nosilci propagandnih sporočil

Množični mediji so največkrat nosilci propagandnih sporočil. Tendence razvoja »brezosebni odnosov« v moderni družbi proizvajajo množične medije kot nepogrešljivo komunikacijsko sredstvo. Preko tiska, radia, televizije in nenazadnje tudi interneta, ki je zelo razširjen medij sodobnega časa, se vpliva na množice, na njihovo mnenje in delovanje. Vrsta medija, ki ga propagandist uporabi, je vedno odvisna od ciljnega občinstva, kateremu je propagandno sporočilo namenjeno.

Najstarejši množični medij v zgodovini se je »rodil«, ko je Guttenberg leta 1455 natisnil prvo besedo. Svoj razcvet je po tisku doživel radio, ki ima pred tiskom številne prednosti, saj ne zahteva branja, ki je bolj zapleteno in naporno kot poslušanje; sporočilo, ki ga radio pošilja, lahko hkrati sprejema množično občinstvo; sporočilo potuje dolge razdalje; poslušalca doseže v zelo kratkem času; govornjena beseda ima večji čustveni učinek kot pisana.

Medij z največjim vplivom pa je brez dvoma televizija, ki za gledalca predstavlja virtualno realnost (navidezno stvarnost), saj mu omogoča, da dogodke doživlja z vidom in sluhom, kot da je soudeležen pri dogajanju v »črni škatli«. Televizija ima pred drugimi sredstvi propagandnega delovanja naslednje psihološke prednosti: (1) najbolj pričara stvarnost, (2) televizijo lahko hkrati gleda več posameznikov skupaj, med katerimi se razvije socialna interakcija, (3) pred televizijo so gledalci pasivni sprejemniki novic, saj pogosto napol dremajo, njihova samokontrola je oslABLJENA in v tem stanju je človek močno podvržen sugestiji. Televizija deluje kot hipnoza: omogoča sanjanje v budnem stanju in prav zato je njen vpliv na mnenja in stališča tako močan (Pečjak 1995, 145–146).

Jowett in O'Donnellova (1992, 91–94) menita, da je vloga televizije v propagandnem delovanju najpomembnejša na področju posredovanja novic. Ljudje se na televizijska sporočila in novice kot vire informacij privadimo. S pogostim ponavljanjem se v nas utrjujejo kot ustaljena prepričanja, s katerimi oblikujemo razumevanje sveta, v katerem živimo.

V sodobnem času in prostoru z ogromnim številom informacij ima kot medij vedno večjo vlogo internet, ki omogoča hitro informiranje.

5.1.1 Televizijsko poročanje v vojni

Gačnik in drugi (1999, 609) pravijo, »da dogodkov praktično ni, če o njih ne poročajo mediji.« Enako velja tudi za vojne, ki poleg športnih in političnih dogodkov pred televizijske zaslone pritegnejo največje število gledalcev (Rabinovitz in Jeffords 1994, 7). Glavne naloge medijev v vojni so skrb za rekonstrukcijo zgodovine, skrb za nadzor širjenja informacij, skrb za oblikovanje družbenega konsenza in vpliv na oblikovanje močne nacionalne identitete (Rabinovitz in Jeffords 1994, 15). Vse to seveda s pomočjo pravih informacij, pri katerih pa ni pomembno samo objektivno obveščanje javnosti o vojnem stanju. »Golo« informiranje zamenjuje imaginarna uprizoritev vojnega stanja, ki se kaže v podobi spektakla. Podajanje informacij so tako mediji (predvsem pa televizija) nadgradili s tehnološkimi inovacijami. Te so v zadnjem stoletju vidno spreminjale novinarsko delo in danes si ni mogoče več predstavljati, da posnetega ne bi mogli sočasno prenesti iz enega na drugi del sveta, tudi iz več kilometrov oddaljenih bojišč in celin (Gržinić 1993, 22). Po Couchotovem mnenju sta televizija in njen videosignal omogočila zares videti dogodke s pomočjo podobe v sedanjiku (Gržinić 1993, 25). Posledica tega pa je kruto tekmovanje medijskih hiš za čim bolj dramatičnimi in krvavimi posnetki, zaradi časovne tekme pa niti najbolj pogumni in motivirani novinarji ne morejo razmisliti in temeljito analizirati dejanskega dogajanja. Zato se realnost vojnih konfliktov televizijskim gledalcem predstavlja zelo segmentno, omejeno in koncentrirano. Tudi jezik, ki se ga poslužujejo novinarji, je v kriznih razmerah drugačen, obogaten s čustvenim nabojem, ki ljudi pritegne in obdrži pred televizijskimi ekrani. Kljub temu pa mora novinar v kritičnih, tveganih in nevarnih situacijah večkrat pretehtati, kaj in kako bo informacijo podal gledalcem. Upoštevati mora psihično nestabilnost gledalcev v danih okoliščinah, saj lahko že majhen spodrseljaj naredi škodo velikemu številu ljudi, prizadene posameznika ali ima enormne posledice (Lokar 1991, 34–35).

Prednost televizije pred drugimi je, da lahko kot vizualni medij prikazuje brutalnosti in grozote vojne, dogajanje pa prikaže bolj jasno in neposredno, ki v časnikih in revijah ni mogoče. Televizija je že po svoji naravi odvisna od senzacij, spektaklov in drame, če seveda želi ohraniti svoje gledalce (Jakopič 2004, 25, 26). Baudrillard (v Shaw 1996, 73) pravi, »da je medijska vojna zamenjala resnično vojno in da so mediji postali neločljivi del vojnega delovanja.« Virrilio (1995, 188) meni, »da je danes vojna prenesena iz aktualnih v virtualne razsežnosti.« Sontag (2006, 17) pa pravi, da je zavest

o trpljenju, nakopičenem v omejenem številu vojn, ki se dogajajo nekje drugje, le gola konstrukcija.

Moderna televizija je omogočila, da so vojne postale redni prizori in zvoki v domači dnevni sobi. Televizija gledalcem servira vojno kot podobe in slike in jim omogoča, da aktivno sodelujejo v vojni. Vse informacije pa skoraj vedno spremlja vladni nadzor in samocenzura. Le redko se namreč zgodi, da bi množični mediji delovali ločeno od vlade in vojske, ki stališča najvišjega političnega vrha sprejemajo za svoja in o njih tako tudi poročajo. V vojni tako ni nenavadno, če vlada (oblast) in vojska cenzurirata medijska sporočila in omejujeta, kaj je za javnost sprejemljivo in kaj ne (Rabinovitz in Jeffords 1994, 11).

Spremljanje nemirov, vojn in nasilja po televiziji ni namenjeno samo »navadnim« državljanom, ampak tudi politikom. Televizija namreč poroča tudi o odzivih državljanov na izredne situacije in politikom ponuja povratne informacije o tem, kako se spreminja javno mnenje v vojni (Rabinovitz in Jeffords 1994, 78).

Na oblikovanje javnega mnenja v času vojnega stanja pa imajo velik vpliv tudi propagandisti, ki so v takšnem družbenem stanju pri posredovanju informacij občinstvu, uspešnejši. Pozornost ljudi želijo usmerjati na področja, kjer so njihovi cilji najbolj sprejemljivi za občinstvo. Propagandna tehnika je uspešna, če deluje v smeri zvišanja domače morale, obenem pa prispeva k nižanju nasprotnikove (Davison in drugi 1976, 181).

5.1.2 Informativne oddaje na televiziji

Za televizijsko poročanje velja, da je slika vredna več kot tisoč besed (Boyd 1993, 40). Zato marsikatera novica, ki je ne spremlja primerna slika, ne bo našla mesta v televizijski informativni oddaji, medtem ko se bo o nekaterih dogodkih poročalo le zato, ker so vizualno privlačni (Brooks 1988, 420). Dnevnoinformativne oddaje so zbirka najpomembnejših, najaktualnejših in najudarnejših novic, vendar pa Lutharjeva (1998, 17) opozarja, da ni realnost tista, ki določa, kaj bo v informativni oddaji, ampak oddaje s predstavljanjem resničnosti določajo, kaj bodo gledalci gledali. Namen

dnevnoinformativnih oddaj je informirati občinstvo o aktualnih dogodkih, tako lokalnih kot globalnih.

Perovič in Šipek (1998, 83–85) razlikujeta naslednje tipe informativnih oddaj:

Kratke novice. *So oddaje z zelo kratkimi novicami (največ 30 sekund), tako da je v ta tip oddaje uvrščenih čim več pomembnih vesti. Poudarek je na aktualnosti, ne toliko na najpomembnejših novicah dneva. Običajno so opremljene s sliko, fotografijami ali grafiko. Televizijske postaje jih uvrščajo v svoje programske sheme večkrat dnevno, običajno ob polnih urah.*

Dnevnoinformativne oddaje.⁹ *So 20- do 60-minutne oddaje z najpomembnejšimi dnevnimi novicami. Poleg poročil so v dnevnoinformativne oddaje uvrščene tudi analize dogodkov, komentarji, izjave, krajši intervjuji z gosti itd. Posamezni prispevki (zgodbe) so običajno dolgi od minute do dveh minut, kratkih vesti je malo. Čim več novic mora biti opremljenih s slikami (video, fotografije in grafika). Vse dnevnoinformativne oddaje imajo svojo prepoznavno obliko.*

Informativne dokumentarne oddaje. *Se ukvarjajo z novicami na bolj poglobljen način in niso odvisne od vsakodnevnih novic.*

24-urni informativni program. *Televizijski programi, ki se ukvarjajo le z informiranjem gledalcev. Prva televizija tega tipa je bila Cable News Network (CNN), ki je bila ustanovljena leta 1980.*

Prvo veliko razpravo o vplivu informativnih oddaj oziroma televizije (na sploh) na javno mnenje je v 60. letih 20. stoletja sprožilo poročanje ameriških novinarjev o vojni v Vietnamu. Vietnamska vojna je bila prva medijska vojna, ki je zaradi resničnega prikazovanja vojnega stanja sprožila številna ogorčenja in negativne odzive ljudi po vsem svetu. Politiki so takrat ugotovili, da je novinarje potrebno nadzorovati in omejiti njihovo poročanje, zato je v t.i. modernih vojnah prost dostop do bojišč in iskanje informacij zamenjalo novodobno poročanje. Novinarji so vključeni v pool sisteme, ki dopuščajo precej več maneverskega prostora za cenzuro medijev. V teh sistemih jih vojaki vozijo po bojišču, določena pa so tudi stroga pravila kako in kaj poročati. Če novinarji tega ne upoštevajo, so lahko izključeni in iz vojnega območja ne morejo več

⁹ Redno dnevnoinformativno oddajo smo Slovenci dobili 15. aprila 1968. Oddaje so bile na sporedu vsak dan razen nedelje, ko je bila na sporedu informativna oddaja, ki jo je pripravljala Televizija Beograd. Do leta 1991 je bila Televizija Slovenija edina TV postaja v Sloveniji, ki je pripravljala dnevnoinformativne oddaje (Perovič in Šipek 1998, 88).

poročati. Lahko rečemo, da je novinarjev svet prevladujoča birokratska struktura. Kot pravita Molotch in Lester (v Splichal 1991, 17), »mediji ne odražajo »zunanjega sveta«, ampak dejavnost tistih, ki imajo moč, da določajo izkušnje drugih – torej centrov politične in ekonomske moči«. Neposredna cenzura kot strategija informacijskega upravljanja je torej potrebna le še izjemoma tedaj, kadar strukturalne omejitve same po sebi ne zagotavljajo več »pravih novic« (Splichal 1991, 17). Mediji sicer imajo avtonomijo, vendar so hkrati tesno povezani z oblastjo kot ključnim virom informacij ter ideološko zavezani konsenzu o »nacionalni varnosti«, ki določa skrajno mejo možnih oz. dopustnih načinov obravnavanja javnih zadev (Splichal 1991, 17).

5.2 Vietnamska vojna

Vietnamska vojna je bila prva televizijska vojna in je zaradi nizke stopnje vladne in vojaške cenzure opozorila na dva pomembna vidika televizijskega poročanja o vojnih konfliktih:

1. vidik: Televizija kot vizualni medij lahko prikazuje brutalnost in grozote vojne na način, kakršen v primeru tiskanih časnikov in revij ni mogoč, ljudem predstavi vojno na jasnejši in neposrednejši način;
2. vidik se navezuje na naravo televizijskega medija, ki je odvisen od senzacij, spektaklov in drame, če želi ohraniti svoje občinstvo (Jakopič 2004, 26).

Na začetku vietnamske vojne so bila vsa poročila o vojni propagandno naravnana. Kazala so predvsem vesele, ponosne ameriške mladeniče, kako se odpravljajo v Vietnam, in njihove zmagovite vrnitve. Ko pa so novinarji in fotoreporterji začeli z njimi odhajati na bojišča, so pričeli poročati tudi o drugi strani vojne. Poročali so o umiranju, pobijanju nedolžnih civilnih prebivalcev Vietnama (Perovič, Šipek 1998, 86). S tem so bila dejanja vojakov ves čas na očeh javnosti in pokazalo se je tisto, kar se je v vojnah že ves čas dogajalo, a je bilo zamolčano: vojni zločini, brutalnost, mrtvi, iznakaženi. Vse to je sprožilo velik upor proti vojni, nasprotovanja pa so se kazala v številnih demonstracijah. Te so navsezadnje izsilile celo umik ameriške vojske iz Vietnama (Slo-foto.net).

Mnogi so celo prepričani, da so Američani to vojno izgubili v dnevni sobi, kjer so jo gledalci lahko spremljali na televizijskih zaslonih (Media and War 2009b). Pri tem je

pomembno povedati, da vietnamska vojna še ni potekala v neposrednem prenosu, ampak v posnetku. Televizijske ekipe so vojno, akcije in bojišča snemale bolj ali manj na filmski trak, in te kolote so potem z letali vozili v Ameriko, kjer so jih zmontirali, zapakirali in vrteli (Štefančič jr.).

5.3 Zalivska vojna

Zalivska vojna v začetku devetdesetih prejšnjega stoletja je v sfero bojevanja prinesla novo dimenzijo, saj je poleg tradicionalnega bojevanja na bojnem polju istočasno potekalo pomembno bojevanje na medijskem prizorišču. Korak naprej pri poročanju so storile televizije, ki so edine (zahvaljujoč tehniki) poročale o dejanskem stanju na bojišču. Zalivska vojna je bila prva informacijska vojna.

Zalivska vojna je bila vojna, ki je potekala v živo. V neposrednem prenosu. Še več, tempirana je bila tako, da so jo ameriški televizijski gledalci lahko spremljali v večernem (udarnem) terminu, ko je bilo pred televizijskimi zasloni največ gledalcev. To je bil spektakularni, razkošni, epski, visoko proračunski realni spektakel, ki je bil bolj podoben računalniški igrici kot pa realni vojni (Štefančič jr.).

Nerealno prikazovanje vojne je bila posledica novinarskega poročanja iz vietnamske vojne, kjer naj bi bili mediji »krivi« za slabo oziroma napačno predstavitev vojnih konfliktov. Zato je bila tudi prva odločitev ameriške vlade ob začetku zalivske vojne, da Perzijski zaliv ne bo postal Vietnam: tako je bil nakazan drugačen odnos do medijev. Uvedli so posebno strategijo, saj so medije zadrževali čim dlje stran od vojnih aktivnosti, uvedli stroge omejitve in otežili razmere za delo (Jakopič 2004, 26).

Novinarjem je bilo prepovedano prosto gibanje po bojišču, kar je oviralo njihovo delo. Vključeni so bili v t.i. pool sisteme, ki so bili del ameriške vojske, slednja pa je skrbela tudi za posredovanje novic novinarjem (Media and War 2009a). S cenzuriranjem tekstov, fotografij in video prispevkov je ameriška administracija oblikovala potek vojne v Zalivu. Pentagon je določal, katere novice so primerne za javnost, ter z olepšanjem okoliščin vojnega dogajanja pripomogel k pozitivni promociji ameriškega

napada na Irak (Norris 1994, 286). Vojski je tako s cenzuro in s pomočjo množičnih medijev uspelo vzpostaviti množično javno podporo, tako v ZDA kot drugje po svetu. V času konfliktov so mediji, še posebej televizija, portretirali ameriško akcijo v zelo pozitivni luči in dali prednost tistim, ki so napad opisovali kot uspeh (Jakopič 2004, 26). S pomočjo cenzure je svet vsaj začasno verjel v pravljično o čisti vojni, v kateri kirurško natančni izstrelki vedno zadenejo vojaške cilje in v kateri ni resnih žrtev niti med vojaki, kaj šele med civilisti. Šele kasneje so pričeli na dan curljati manj pravljični podatki: 90 odstotkov bomb, ki so jih Američani stresli na Irak, je bilo "neumnih", povsem takih, kot so tri desetletja prej v preprogah padale na Vietnam; več deset tisoč iraških vojakov so zadušile in scvrle ameriške aerosolne bombe, ko so se že umikali iz Kuvajta. Tisoče civilistov je umrlo v od bomb porušenih stanovanjskih blokih in zakloniščih. Zalivska vojna je bila umazana kot vse druge, samo da je tokrat generalom uspelo vzpostaviti popoln nadzor nad viri medijem dostopnih informacij – in mediji so ustvarili rožnato sliko čiste vojne, ki je bolj podobna računalniški igrici (Alkalaj 2001). Teoretik Baudrillard poudarja, da se je bojevanje v zalivski vojni odmaknilo od tradicionalnih standardov vojne. Klasični boj »mož na mož« so zamenjale satelitske fotografije bojišč in zemljevidi (Wikipedija 2009b). V tej vojni je bil glavni napad usmerjen v oblikovanje svetovnega javnega mnenja (Caldarola 1994, 105).

Glavno poročevalsko vlogo v tej vojni je imela ameriška korporacija CNN, ki je s poročanjem in neposrednim prenosom iz zalivske vojne stopila na novo pot poročanje ter postavila nov standard vojnega poročanja (Media and War 2009b).

6 TELEVIZIJA V VOJNI ZA SLOVENIJO

Televizija Slovenija je v vojni za lastno državo odigrala pomembno vlogo. Kakšno pa je bilo stanje na področju medijev tik pred razpadom Jugoslavije in kako se je na dogodke v času slovenske pomladi odzivala Televizija Slovenija, pa bom opisala v tem poglavju.

»Po letu 1985 ni bil samo čas gospodarske krize, ampak se je stopnjevala tudi mednacionalna politična bitka. Beograd je slovenskemu političnemu vodstvu vse pogosteje očital, da spodbuja določene članke v časnikih in revijah, najbolj občutljiv pa

je bil do pisanja o Jugoslovanski ljudski armadi« (14. seja TS P RK SZDLS¹⁰, 20. 10. 1988 v Bizilj 2008, 441).

Široka razprava o medijih, ki jo je spodbujala zvezna država, je na prvo mesto postavila vprašanje, s kakšnimi aktivnostmi in ukrepi zaustaviti »medijsko vojno« v medrepubliškemu komuniciranju, kako v uredniški politiki ujeti pravo razmerje med uvajanjem pluralizma v medijih, kako se izogniti stereotipom, ki se v javnih občilih pojavljajo (češ, da je vse slabo, kar reče uradna politika, in vse dobro, kar ponuja alternativa), kako zagotoviti celovito, objektivno in hitro informacijo o Sloveniji v jugoslovanskih sredstvih javnega obveščanja (SJO¹¹ v aktualnem družbenem položaju, 9. seja TS RK SZDLS, 19. 5. 1989 v Bizilj 2008, 444).

Ugotovili so, da zgolj polemiziranje z napadi na Slovenijo v slovenskem tisku ni učinkovito, začeli so razmišljati o ustvarjanju medijske podobe Slovenije v Jugoslaviji. Zaradi nekaterih pojavov v Sloveniji, deloma pa zaradi enostranskega informiranja jugoslovanske javnosti v drugih delih Jugoslavije se je tako izoblikovala popačena predstava o Sloveniji in o razmerah pri nas, prevladovalo pa je razmišljanje, da je Slovenija na robu popuščanja koncepcijam meščanske družbe, da je destabilizirana, da v njej prevladujeta nacionalizem in separatizem in da politično vodstvo ne obvladuje političnih razmer (Bizilj 2008, 410).

Ljerka Bizilj (2008, 440), novinarka in voditeljica na RTV Slovenija v času osamosvojitvene vojne, pravi, da je razpadanje Jugoslavije kar nekaj časa potekalo v obliki medijske vojne, ki se je vedno bolj zaostrovala. Tako so slovenski mediji postali središče dogajanja, novinarji, tudi na televiziji pa so se počutili, kot da so v prvi frontni črti.

¹⁰ Tiskovni svet predsedstva republiškega komiteja Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije.

¹¹ Sredstva javnega obveščanja.

6.1 Televizijske oddaje konec 80. let 20. stoletja v Sloveniji

Biziljeva (2008, 444) ugotavlja:

V letu 1989 se je vse vrtelo okoli medijev, ki so se ob številni pritiskih vedno bolj odpirali. Tudi TVL (Televizija Ljubljana) ni mogla zaobiti t.i. tabu tem, objavljala je dokumentarne zapise o dotlej prepovedanih temah ... Vse pogosteje se je govorilo o konfederaciji in TVL je vsaj do leta 1992 objavljala zelo osebne in kritične avtorske komentarje. Odmevno vlogo v bitki za samostojno Slovenijo sta odigrali oddaji Utrip in Žarišče. Pogovori, ki so jih imeli slovenski politiki v Beogradu, so se zvečer praviloma končali v oddaji Žarišče, kamor sta pogosto direktno z brniškega letališča prihajala Milan Kučan in Janez Drnovšek in v pogovorih takoj poročala, kako so/niso potekali dogovori v Beogradu (Bizilj 2008, 455).

Medijsko vojno pa je l. 1989 razburkalo dogajanje na Kosovem, v Starem trgu, ko so kosovski rudarji gladovno stavkali in se zaprli v jame – Srbija jim je namreč ukinila avtonomijo. V Cankarjevem domu v Ljubljani je t.i. alternativa podprla kosovske rudarje in sprejela izjavo proti uredbi izrednega stanja za mir in sožitje na Kosovu. Izjavo je podpisala celotna slovenska politika. Dodaten napad na Slovenijo je bilo ravnanje TVL, ki je na Kosovo poslala svojo ekipo. Veljalo je namreč načelo, da s svojega območja poroča matična medijska hiša. Takratni direktor TVL Stane Grah pravi, da je bila odločitev za lastno interpretacijo dogajanja zavestna, saj so vedeli, da od TV Beograd realne slike ne bodo dobili (Bizilj 2008, 446, 447).

Mlačnost poročanja pa so televiziji očitali v primeru afere JBTZ, ki je bila sicer nekakšna pika na »i« viharjev v 80. letih 20. stoletja. Predvsem revija Mladina je RTVL označevala kot konzervativno in jo napadala z vseh strani. Pri tem pa so z Jugoslavije prihajale ocene, da je RTV dokaz ta nekatere stranpoti Slovenije, vrstile so se ocene o liberalni televiziji, očitali so ji širjenje antikomunizma in napačno primerjanje kulturnega mitinga s fašističnimi prvinami (P SZDLS, 5. 7. 1988, v Bizilj 2008, 429).

Pengov (2009) je ob 35. obletnici televizijskega dnevnika zapisal:

Če je dnevnik ob koncu 80. let obotavljivo zaznaval družbene spremembe, ki so se dogajale na slovenski sceni, je vso to zadržanost nadomestil. Od velikega zborovanja na Kongresnem trgu, kjer je bila prebrana Majniška deklaracija, je bil

med tistimi vplivnimi mediji, ki so podprli in spodbujali osamosvojitvene težnje. To je teklo skozi vse obdobje tja do krone tega osamosvajanja po letu 1992, ko je Slovenijo priznala cela vrsta držav.

Pri tem pa je potrebno omeniti, da se je javna televizija na Slovenskem spopadala s političnimi pritiski. Znano je, da marsikatero teme in oddaje, ki niso bile v skladu s političnimi idejami tistega časa, niso smele biti objavljene, potekalo pa je tudi obveščanje komunistične oblasti o dogajanju na televiziji¹². TV Slovenija tudi po parlamentarnih volitvah leta 1990 ni postala od oblasti neodvisen medij. Preko imenovanja vodstvene strukture RTV, se je politični vpliv nadaljeval (Bizilj 2008, 494).

6.2 Vloga javne televizije v času vojne za Slovenijo

Pri poročanju v vojni za Slovenijo sta imela pglavitno vlogo radio in televizija, ki sta omogočala komuniciranje z javnostjo v realnem času (Kacin). Pomembna sta bila tudi zaradi hitrosti posredovanja novic, kar je ustrezalo takratnemu ministrstvu za informiranje, ki je koordiniralo vse priprave, ki so vključevale psihološko obrambo (Žel 1997, 29).

Formenti v (Gržinić Mauhler 1993, 23) pravi, da se je tako kot zalivska vojna tudi vojna na ozemlju nekdanje Jugoslavije »zgodila«. »Vojna Sloveniji ni bila »napovedana«, v vojnem vrtincu smo se znašli tako, da smo 27. junija 1991 vključili televizijo in vojna se je predvajala kot televizijski program.« Televizijski program se je prilagodil dogajanju in je v trenutku postal celodnevni TV Dnevnik. Kljub temu da je bil pri posredovanju informacij hitrejši radio, je prevladala televizijska slika. Ljerka Bizilj (2008, 469) je to obdobje, v katerem je tudi sama sodelovala kot novinarka in voditeljica, opisala takole: »Če nismo bili na terenu ali pripravljali oddaj na televiziji, smo bili v tiskovnem središču v Cankarjevem domu in čakali na nove informacije.« Televizijski dnevniki in poročila so tekli eden za drugim, odvisno od dogajanja na terenu. Pengov (2009) dodaja: »Tudi po deset oddaj je bilo v 24 urah. Redakcija, novinarji, snemalci, kurirji,

¹² Številni dokumenti pričajo, da je bil CK ZKS oziroma njegov predsednik Milan Kučan zelo podrobno obveščen o dogajanju na RTV. Generalni direktor Vlado Janžič ga je obveščal in dosledno pošiljal različna gradiva. Iz konteksta spremnih dopisov, ki jih je Janežič poslal Kučanu, lahko sklepamo, da Kučan takšnih poročil ni naročil, ampak se je Janežiču zdelo koristno pošiljati jih na CK ZKS.

lektorji, montažerji, tehniki in vsi ostali so delali tako, kot danes CNN. Ob neprimerno slabših tehničnih pogojih in še z vojno na domačih tleh.« Vojna na domačih tleh je bila huda preizkušnja za novinarje, ki so o dogajanju obveščali tiste, kateri niso bili neposredno vpleteni v spopad in so vojno dramo spremljali preko televizijskega ekrana. Za natančno informiranje novinarjev (tako domačih kot tujih), je bila vzpostavljena prva Slovenska tiskovna agencija s sedežem v Cankarjevem domu.¹³ Ustanovil jo je minister za informiranje Jelko Kacin, ki je v času osamosvajanja zaslovel s tiskovnimi konferencami, ki so se vrstile večkrat dnevno, novinarji pa so lahko tudi govorili z državnim vrhom Slovenije. Pomen tiskovnega središča je bil vezati čim več novinarjev v središče in jim posredovati informacije, ki so bile ugodne za Slovenijo.

Jelko Kacin dodaja:

Nismo se bali tega, da bi tuji novinarji hodili po terenu in zase kaj izvedeli. Želeli smo se izogniti temu, da pri svoji pretirani vnemi ne bi opravili izvidniškega potrjevanja aktivnosti Jugoslovanske ljudske armade (JLA). Nismo želeli, da bi JLA pogledala CNN in imela točno poročilo o tem, kaj se z njo dogaja na bojiščih. To je bila poanta vsega tega dogajanja. Zato smo načrtovali tiskovno središče in vsaj tri tiskovne konference na dan, da ne bi ključni dopisniki iz tujine begali po Sloveniji in poročali o tistem, kar je bila naša naloga.

Po podatkih tiskovnega središča Cankarjevega doma se je v času ceremonialnega osamosvajanja v Ljubljani prijavilo 199 novinarjev, po začetku spopadov pa je ta številka narasla na več kot 1100 (Škrlep 1991, 41). Med njimi so bili poročevalci tujih uglednih medijskih hiš, kot so BBC in New York Times. Njihova interpretacija dogajanja je bila odločilna za imidž Slovenije v svetu, ali z drugimi besedami, informacije, ki so jih pošiljali so oblikovale mednarodno javno mnenje« (Škrlep 1991, 41). Se je pa poročanje o dogajanju na slovenskih tleh med medijskimi hišami zelo razlikovalo. Kršina (1992, 24) je zapisal: »Največja razhajanja smo v informacijah zasledili v poročilih medijev jugoslovanskih republik. Tako smo dobili še eno potrdilo, da se vsaka vojaška operacija začne in nadaljuje z medijsko vojno.«

Novinarji iz tujine (zahoda) pa so slovenski konflikt s federacijo obravnavali kot:

¹³ Cankarjev dom je bil lokacijsko dobro izbran, saj je bil blizu parlamenta in sedeža vlade RS.

- **nacionalističen** (Slovenija skrbi za svoje »nacionalne« interese, medtem ko ji za demokratizacijo Jugoslavije ni mar);
- **polzakonit** (razdruževanje ni temeljilo na dogovoru, niso bile uporabljene vse možnosti za demokratičen dialog);
- **demokratičen, a vprašljiv** (zlasti zaradi navezave s Hrvaško oziroma s stranko HDZ,¹⁴ katere odnos do Srbov in osamosvajanje spominja na medvojno NDH¹⁵);
- **premalo racionalen** (npr. pretirano izpostavljanje človeških življenj, pretirana uporaba sile nad nedolžnimi vojaki JA);
- **preveč emocionalen** (na primer: boj za meje oziroma ozemlje je bil brez trdega koncepta za nadaljnji gospodarski razvoj) (Splichal 1991, 17).

V Sloveniji je bil strateški vojaški učinek predvsem medijsko izkoriščen za ustvarjanje svetovnega javnega mnenja, ki je postalo dobra podlaga za nadaljnje politične in diplomatske aktivnosti. Ko so začeli po kasarniški medijski izolaciji¹⁶ vojakov in starešin ter po medijski blokadi več kot polovice Jugoslavije prihajati drobci prvih informacij, kaj pravzaprav počne povampirjena srbska soldateska in da Slovenije nista napadli Avstrija in Italija, kot so zmanipulirali vojake, se je začelo razslojevanje armade (Geršak 1991, 23). Tako poznavalci dogajanja v času osamosvajanja priznavajo, da je Slovenija vojno dobila predvsem s pomočjo medijev. V okviru ministrstva za informiranje in slovenskih množičnih medijev je potekala borba, ki je krepila voljo do odpora in propagirala stališča Slovenije, hkrati pa odvracala sovražnika od agresije. Tu pa moramo poudariti, da državni organi (naj ne bi) niso uvedli nobene cenzure pri poročevalcih, ki so lahko objavljali, kar so hoteli.¹⁷ Dejstvo pa je, da je Vlada Republike

¹⁴ Hrvatska Demokratska Zajednica

¹⁵ Neodvisna država Hrvaška (NDH) je bivša država (kraljevina), ki je nastala na območju današnje Hrvaške po razpadu Kraljevine Jugoslavije. 10. aprila 1941 je namestnik vodje ustašev Slavko Kvaternik razglasil NDH z blagoslovom Tretjega rajha in Italije, ki sta okupirala ta del Jugoslavije (Wikipedija 2010b).

¹⁶ Med desetdnevno vojno v Sloveniji so bili jugoslovanski vojaki in oficirji v vojašnicah popolnoma izolirani od zunanjega sveta. Tedaj so jim v bližino namestili zvočnike, ki so prikazovali razmere in jih pozivali k vdaji.

¹⁷ Slivnik (1991, 198), v času vojne novinar časopisne hiše Delo je zapisal: »... nekateri so tudi močno napadali novinarje in njihovo predrznost. Najdlje je pri tem šel novi slovenski minister za informiranje Jelko Kacin, ki je naslednji dan dopoldne takoj poklical na zagovor Blanko Doberšek in odgovornega urednika informativnega programa Lada Ambrožiča (vendar sta povabilo gladko zavrnila) ...«

Slovenije imela svoje ljudi, ki so spremljali poročanje medijev in opozarjali na način poročanja.¹⁸

6.3 Poročanje »domačih« novinarjev

Zgodilo se je, da je neko letalo predrlo zvočni zid, kot so temu rekli, počilo je, kot da napadajo televizijo, pokala so stekla, v Ljubljani se je sprožil alarm, na predsedstvu so bili člani jugoslovanskega predsedstva, ki jih je bilo treba nujno posneti. Ekipa, ki je bila na poti tja, je morala v zaklonišče, cel kup televizijcev je šlo v zaklonišče, tudi na RTV, z generalnim direktorjem vred, ki smo ga nekje na stopnišču srečali s plinsko masko, iskali smo snemalca, ki bi bil kljub alarmu pripravljen iti na Kersnikovo ... kolegi novinarji z revij, ki so pisale tudi o televiziji, so nas prišli spraševati, če nas je strah in kako prenašamo vse te pritiske. Strahu praviloma nismo čutili, tako hitro je vse teklo, da o tem nismo imeli časa razmišljati,« se novinarskega dela v času vojne spominja Ljerka Bizilj (2008, 469).

Novinarji s slovenskega medijskega prostora niso imeli izkušenj s poročanjem iz kriznega vojnega stanja. V vojnem dopisništvu so se znašli v času vojne za Slovenijo in številni novinarji so bili prisiljeni, da so se čez noč prelevili v poročevalce, ki opisujejo zaplete z bojišč. Prvič v življenju so bili postavljeni v tako situacijo, zato jim ne smemo zameriti nekaterih spodrseljajev, čeprav dr. Lokar misli, da je bilo demantijev¹⁹ njihovih novic kljub vsemu preveč. Iz tega lahko sklepamo, da to poročanje le ni čisto ustrezalo realnemu dogajanju (Lokar 1991, 34–35). »Novinarji so poročali s pretiranim čustvenim nabojem in upal bi si trditi, da sta to čustveno poročanje in čustvena pripravljenost ljudi skupaj povzročila pri ljudeh več strahu, včasih jeze in več čustvenih reakcij,« pravi psihiater dr. Lokar (1991, 35). Zato ni bilo vedno pozitivno, da so novinarji poročali iz bojišč in brez cenzure, saj so bili s tem sovražniki redno obveščeni o premikih vojakov in dogajanju. Kacin še dodaja, »da so mediji v vojni lahko zelo nevarni lastnemu prebivalstvu. Radio deluje v realnem času in prostoru in tisti trenutek, ko se o tem poroča, je ta informacija dostopna vsem.« Tudi sovražniku.

¹⁸ Slivnik (1991, 198) takratni novinar časopisne hiše Delo je zapisal: »Tako je na primer prišel v uredništvo Teodor Geršak...pa obenem priznal, da je bil on tisti, ki je v imenu republiškega štaba TO vseh šest dni vojne nadziral televizijo, da ne bi po naključju objavila kakšnega – nepravlega posnetka.«

¹⁹ Po SSKJ je demanti »razglasitev vesti ali trditve za neresnično, navadno v tisku; zanikanje, preklic«.

7 ANALIZA PSIHOLOŠKEGA BOJEVANJA NA TELEVIZIJI V VOJNI ZA SLOVENIJO

V mojem primeru analize govorimo o avdio-vizualni propagandi, saj je osnova propagande televizija, ki je tako vizualni kot zvočni medij in ima velik učinek na občinstvo. Analiza je temeljila na pregledu (preučevanju) dnevnoinformativnih oddaj na Televiziji Slovenija v času desetdnevne vojne, in sicer od 27. junija do 7. julija 1991. Pri pregledovanju oddaj sem bila pozorna na uporabo propagandnih elementov, ki so se jih (hote ali nehote) posluževali slovenski politiki, strokovnjaki in televizijski delavci. Ker je propaganda glavna prвина psihološkega bojevanja, sem v končni analizi ugotavljala, uporaba katerih propagandnih elementov je vplivala na psihološko obrambo prebivalcev Slovenije. Pri pregledovanju dokumentiranih oddaj sem zasledila tudi nekatere elemente psihološkega bojevanja, ki sem jih prav tako vključila v končno analizo.

Zaradi preobsežnosti arhivskega gradiva v svojo analizo nisem vključila poročanja beograjske tiskovne agencije Tanjug, ki se je (kot sem ugotovila pri pregledu informativnih oddaj na TV Slovenija) prav tako posluževala propagande, v svet pa je pošiljala informacije, ki so (le kratek časa) koristile zvezni oblasti v Beogradu.

7.1 Informativni program Televizije Slovenija v osamosvojitveni vojni

V času vojne za Slovenijo se je program javne televizije prilagajal dogajanju na domačih tleh. Gledalci so lahko spremljali neposredne prenose s tiskovnih konferenc iz Cankarjevega doma, na katerih so govorili najvišji politični predstavniki (Milan Kučan, dr. France Bučar, Lojze Peterle, Janez Janša, Igor Bavčar in drugi) in jih je vodil minister za informiranje Jelko Kacin, redno pa so televizijski program spremljale analitične oddaje o vojnem dogajanju in informativne oddaje. Odvisno od političnega dogajanja, intenzivnosti spopadov med zveznimi vojaki in TO ter glede na pomembnost informacij za prebivalce pa so ustvarjalci informativnih oddaj (včasih vsako uro in tudi ponoči) pripravljali dnevnoinformativne oddaje, ki so povzemale dogajanje po

Sloveniji. Po ²⁰Poročilu o TV gradivu, ki sem ga pridobila v Dokumentaciji TV Slovenija, se je v tem obdobju zvrstilo enainšestdeset dnevnoinformativnih oddaj, kar (po mojih izračunih) pomeni 1785 ur programa. Povprečna dolžina pregledanih oddaj je bila 30 minut (brez športnih novic in napovedi vremena). Vsebina TV dnevnikov (v enem dnevu so se zvrstili trije: TVD1, TVD2, TVD3) pa je bila v primerjavi s poročili (v večini primerov) daljša. V osrednjih informativnih oddajah (dnevnikih) so poleg novic iz Slovenije in sveta gostili politike, strokovnjake in vidnejše predstavnike družbenega življenja, ki so svoja razmišljanja o vojnem in političnem stanju v Sloveniji, Beogradu in odzivih Evrope na osamosvojitve delili z gledalci. V dnevnoinformativnih oddajah so se pojavljala naslednja imena: dr. Anton Bebler, dr. France Arhar (guverner Banke Slovenije), dr. Alojzij Šuštar (ljubljanski nadškof), dr. Janez Drnovšek, Jurij Gustinčič, Jelko Kacin, Lojze Peterle (predsednik prve demokratično izvoljene vlade), Milan Kučan, Ciril Zlobec, Boris Cavazza, Niko Grafenauer in drugi. V času vojne za Slovenijo so bila tudi poročila daljša, kot smo jih vajeni danes. Nemalokrat se je zgodilo, da se je dolžina dnevnoinformativnih oddaj podaljšala od predvidene, saj so se informacije spreminjale (in dodajale)²¹ tudi med oddajo v živo.

Vsebine posameznih dnevnoinformativnih oddaj so bile v prvih dneh vojne različne, informacije se praviloma niso ponavljale, saj se je dogajanje odvijalo s svetlobno hitrostjo. Iz Poročila o TV gradivu je razvidno, da je bilo največ dnevnoinformativnih oddaj pripravljenih 29. junija, in sicer osem, ter devet 2. julija. Poleg dnevnoinformativnih oddaj so gledalci lahko spremljali tudi druge oddaje na temo osamosvojitve in napada JLA na Slovenijo. V desetih dneh se je zvrstilo devetnajst prenosov tiskovnih konferenc iz Cankarjevega doma, dve tiskovni konferenci iz Beograda, pripravljale pa so se tudi analitične oddaje o agresiji na Slovenijo kot so Napad na Republiko Slovenijo, Sloveniji prijaznejši svet, Utrip, Zrcalo tedna itd. (podatki o številu informativnih oddajah so pridobljeni iz Poročila o TV gradivu).

²⁰ V Poročilu o TV arhivu so zbrane najpomembnejše informativne oddaje. Predvidevam, da vse oddaje, ki so bile pripravljene v tistem obdobju v tem poročilu niso dokumentirane.

²¹ Velikokrat se je zgodilo, da so novinarji, ki so dogajanje spremljali za kamero, prinašali liste s svežimi novicami v studio, in to kar med oddajo v živo.

7.2 Prevladujoče teme dnevnoinformativnih oddaj

Na podlagi pregledanih primarnih virov, v mojem primeru dnevnoinformativnih oddaj na TV Slovenija, ki so bile objavljene v času od 27. junija do 7. julija 1991, sem v spodnji tabeli opredelila strukturo obravnavnih tem. Vsebino oddaj sem razdelila na dva večja sklopa. Prvi sklop zajema poročanje domačih novinarjev o političnem, vojaškem in drugem dogajanje v Sloveniji in predstavlja 64 % delež vsebin, drugi pa predstavlja 36 % delež in obsega poročanje o stališčih tujih politikov do slovenske osamosvojitve, razmer v Jugoslaviji in njihove pozive k prekinitvi ognja med JLA in TO.

Tabela 7.1: Vsebina dnevnoinformativnih oddaj

VSEBINA ODDAJ	SKUPNO ŠTEVILO UR V VSEH ODDAJAH	DELEŽ DELOV V (%) VSEH ODDAJAH SKUPAJ
Vojno stanje v Sloveniji	602	34
Napotki civilne zaščite	42	2
Diplomatska aktivnost slovenskih politikov	115	6
Prizadevanja za premirje	134	8
Organiziranje (protesti) staršev vojakov v vojni	46	3
Drugo (ne vojno) dogajanje po Sloveniji	203	11
Tuji mediji in politiki o vojni v Jugoslaviji	345	20
Kaj je sporočala zvezna oblast in kakšne novice je Tanjug pošiljal v svet	168	9
Drugi zunanji dogodki	130	7
SKUPAJ	1785	100

V desetdnevem poročanju o vojni v Sloveniji so dnevnoinformativne oddaje največ pozornosti namenile poročanju o dogajanju po Sloveniji, in sicer 34 %. Novinarji so pripravljali prispevke z različnih koncev Slovenije, največ z mejnih prehodov in iz krajev, kjer je prihajalo do konfliktov med JLA na eni ter TO in civilisti na drugi strani. Največ dogajanja je bilo na mejnih prehodih Šentilj, Holmec, Gornja Radgona, Fernetiči, Škofije, Lazaret, Karavanke, pa tudi na letališču Brnik. Novinarji so poročali o premikih tankovskih enot JLA, o pripravljanju barikad s strani TO in bombardiranju le-teh s strani agresorja. Kamere so posnele eksplozije, dim, goreče tovornjake, avtobuse in ostalo težko mehanizacijo, ranjene, vojake JLA in TO, civiliste na cesti, poškodovane hiše in druge objekte, poročali so o civilnih in vojaških žrtvah, vojnih ujetnikih in (v zadnjih dneh) o umikih tankov v vojašnice. O naštetih temah so skupno poročali 603 ure od skupaj 1785 ur dnevnoinformativnega programa.

Prizadevanju slovenskih, zveznih in evropskih politikov za premirje so namenili 8 %, za 1 % več pa so poročali o diplomatski aktivnosti slovenskih politikov. Diplomatska aktivnost je bila prikazana kot intenzivno in kontinuirano prizadevanje za končanje vojne. V diplomatskih prizadevanjih za priznanje Slovenije so se najpogosteje pojavljala imena dr. Janez Drnovšek, Milan Kučan, Lojze Peterle, dr. France Bučar in dr. Dimitrij Rupel. V primeru premirja pa so se slovenskim politikom pridružili še predstavniki Jugoslavije, in sicer Stipe Mesić, Ante Marković, Veljko Kadijević, Vasil Tupurkovski itd. ter evropski zunanji ministri, ki so jih poimenovali Misija dobre volje (Luksemburčan Jacques Poos, Italijan Gianni De Michelis in Nizozemec Van der Broek). Slovenski predstavniki so težili k ustavitvi agresije, umiku JLA v vojašnice in iz Slovenije ter si prizadevali za priznanje Slovenije kot samostojne države.

V dnevnoinformativnih oddajah so gostili tudi predstavnike civilne zaščite, ki so civilistom dajali napotke, kako pravilno reagirati v kriznih trenutkih, kot so letalski napadi, kako se varno in brez panike zaklanjati, kaj nujnega vzeti s sabo, kako skrbeti za otroke v zakloniščih, kje kupiti zaščitne maske, zakaj ugašati luči in zakaj ponoči ne zapuščati hiš. Nasveti civilne zaščite so predstavljali 2 % vsebin v informativnih oddajah.

Posebej sem obdelala tudi temo, ki je sicer predstavljala le 3 % delež v informativnih oddajah, ampak je bila v zadnjih dneh vojne za Slovenijo na prvem mestu poročanja. To so bili protesti staršev zveznih vojakov, ki so se znašli v vojni vihri v Sloveniji na strani JLA. Starši iz jugoslovanskih republik so svoje otroke prišli iskat v Slovenijo, ker so tamkajšnji mediji poročali o mučenju, ki naj bi ga Slovenija izvaja nad vojaki. Seveda

se je ta informacija izkazala kot neresnična, saj so za zvezne vojake dobro skrbeli tako v bolnišnicah kot v zaporih (za vojne ujetnike). Kasneje so se tem staršem pridružili tudi slovenski, ki pa so zahtevali vrnitev svojih otrok iz JLA.

Informativne oddaje so bile tako nasičene z vojaškim obračunom med TO in JLA, da velikokrat ni ostalo časa za vsakdanje teme, ki so tvorile 11 % delež informativnih oddaj. Pri tem pa moram poudariti, da so bile tudi te novice prepletene z agresijo JA. Sem spadajo mnenja znanih Slovencev (igralcev, slikarjev, psihologov, predstavnikov religije) o vojni, veliko pa je bilo tudi govora o gospodarski škodi, pripravljale so se reportaže o dogajanju v mestih, ki je med vojno zamrlo. Optimistični posnetki ljudi na ulicah, ki se sprehajajo in brezskrbno posedajo ob kozarcu ohlajene pijače, so se pojavili šele v zadnjih dneh vojne. Oddaje so popestrili tudi s prispevki z Debelega rtiča, kjer so v času vojne počitnikovali otroci. Sami so povedali, da se dobro počutijo. V času tankov in barikad na cesti pa je Televizija Slovenija poročala tudi o poroki mladega para, ki se je poročil v Ljubljani.

Vse naštete teme so bile na dnevnem sporedu tiskovnih konferencah v Cankarjevem domu, ki so se jih glede na temo udeleževali tudi višji predstavniki slovenske politike. Konference je vodil Jelko Kacin, ki je bil velikokrat tudi gost v studiu ali je sveže informacije javljal po telefonu. Gledalci so bili o vsebini konferenc redno obveščeni, saj so novinarji redno spremljali dogajanje v Cankarjevem domu.

Poročila dopisnikov iz tujine, stališča tujih politikov o dogajanju v Sloveniji in prispevki tujih novinarskih hiš, kot so CNN, RTL, ARD, SKY News, ki jih je Televizija Slovenija objavila kot primer, kako o nas poročajo tuji novinarji, so sestavljali kar 20 % vsebine dnevnoinformativnih oddaj. Prispevki dopisnikov iz Avstrije, Italije, Nemčije, Rusije, Velike Britanije, Francije in ZDA so bili del vseh oddaj, in sicer kot odgovor in stališča tujih politikov na trenutne razmere v Sloveniji in Jugoslaviji. V teh prispevkih sem zasledila tudi javno podpor Sloveniji, ki so jo izražali slovenski izseljenci. Organizirali so številne protestne shode in pozivali k prenehanju nasilja.

7 % delež vsebine je bil namenjen prispevkom, televizijskim poročilom in govorom zveznih politikom, ki jih je Tanjug²² posredoval svetu. Ti prispevki so služili kot primer, kako lahko je v svoj prav prepričati ciljno publiko, ki nima dostopa do drugih medijev in informacij. Z lažnimi govori so tako domačo kot tujo javnost zavajali

²² nacionalna tiskovna agencija v Jugoslaviji

Slobodan Milošević, jugoslovanski obrambni minister Veljko Kadijević, Stanislav Brovet, general polkovnik Marko Negovanović idr. V svojih govorih so ponavljali, da Jugoslavija ni želela okupirati Slovenije, ne želi žrtev med civilnim prebivalstvom, da je vojno začela gverilska TO, ki napada vojake zvezne vojske, da TO ne spoštuje premirja in ruši mir.

Ostali dogodki iz tujine so bili glede na pomembnost na zadnjem mestu. Med te dogodke sem uvrstila razmere na Hrvaškem in ostale novice iz tujine, ki so predstavljale 7 % vsebine.

7.3 Analiza elementov, ki so v povezavi s propagandnim sporočilom

V nadaljevanju bom soočila teoretični model propagande z realnostjo. Preučila bom prvine modela, ki so povezane s propagandnim sporočilom, in jih navedla skladno z njihovim pomenom v propagandni dejavnosti na Televiziji Slovenija. V analizo nisem vključila vseh indikatorjev iz teoretičnega modela, ampak samo tiste, ki sem jih zasledila pri pregledovanju dnevnoinformativnih oddaj.

Za podrobno analizo in primere propagandnih prvin, ki sem jih zasledila v dnevnoinformativnih oddajah, je potrebno pogledati v Priloge. V naslednjih vrsticah sledi le kratek povzetek.

Pri televizijskem poročanju sem v največjem obsegu zasledila uporabo propagande in ideologije, v tem primeru nacionalizma. Nacionalističen pridih je bilo mogoče čutiti v novinarskih prispevkih, izjavah politikov, v pogovorih z vojnimi strokovnjaki (analitiki) in s cerkvenimi predstavniki. Le v nekaterih prispevkih sem opazila, da so se pojavila mnenja državljanov Sloveniji, predvsem s tistih območij, kjer je bilo največ dogajanja. Nisem pa zasledila neposrednih pozivov državljanov k vojaški organiziranosti in bojevanju. Nacionalizem kot ideologijo sem zasledila v številnih besedah, ki so se pojavljala kot so *narod, slovenska samostojna država, meje RS, neodvisna država, suverenost, domovina, visoka zavest slovenskega naroda* itd. Zanimiva je predvsem besedna zveza *»krvavelo je srce številnih mater«*, kar pomeni, da so sinovi slovenskih mater na bojnem polju, premraženi, prestrašeni, morda celo ranjeni, a se borijo za samostojnost. Element nacionalistične ideologije zasledimo tudi v stavku *»oglasila se je*

slovenska skupnost v Italiji, ki odločno obsoja napad; na ulicah New Yorka izseljenci pojejo slovensko himno...», kar pomeni, da Slovenci po svetu podpirajo sonarodnjake in sočustvujejo z domovino.

Interpretacije zgodovine so se v svojih izjavah dotaknili novinarji, politiki in cerkveni predstavniki. Takratni ljubljanski nadškof se je spomnil turških osvajanj, ki so prizadela prebivalce na slovenskem prostoru in obeh svetovnih vojn. Voditelj dnevnoinformativne oddaje (Pengov) je poudaril, da se je *naš narod vedno boril za samostojnost ter da bo to počel tudi sedaj*. Vojno za Slovenijo pa je eden od novinarjev označil za *barbarstvo po drugi svetovni vojni*. Nisem pa opazila, da bi se obujali slovenski miti, kot je npr. mit o kralju Matjažu.

Novinarski jezik je bil v tem času poln čustveno nabitih sporočil. Velikokrat se je pojavila besedna zveza *»srditi boji«*. Kot primer pretiravanja lahko izpostavimo naslednjo izjavo: *»Trije mrtvi, pet ranjenih, od tega trije hudo. To je bilanca današnjih spopadov...«* Če bi upoštevali objektivni način poročanja, bi predstavili le golo statistiko, kar pa v takratnih časih ni bilo mogoče oziroma je bilo veliko težje. Pri analiziranju jezika pa nisem zasledila čustvenih gesel in sloganov, ki bi posebej krepili patriotizem in pripravljenost na obrambo. Tudi sloganov kot *»pridružite se nam«* nisem opazila. Izpostavim lahko samo predstavnika Albancev v Sloveniji, ki je pozval svoje sonarodnjake, naj zapustijo JLA in se predajo TO.

Klasično propagando sem zasledila v novinarskih prispevkih, predvsem v tistih, ki so poročali iz območja spopadov med TO in JLA ter z območij, kjer je plenila zvezna vojska. Posnetki uničenih in gorečih tovornjakov, mrtvih šoferjev, požganih in uničenih hiš itd. so pri gledalcu resnično vzbujali jezo in strah, ki se je mešala s sovraštvom. Menim, da taki posnetki niso bili namerno prikazani z željo, da bi med gledalci spodbujali sovraštvo ali pa da bi z njimi manipulirali.

Medijska podoba politikov, pripadnikov TO in državljanov Slovenije je bila prikazana kot neomadeževana. *»Mi«* smo bili predstavljeni kot idealen narod, ki ni kršil zakonov in se je bil prisiljen braniti pred agresorjem. Agresor pa je bil predstavljen kot hudoben in krut, ki ogroža naš obstoj. JA so velikokrat označevali z *okupatorsko vojsko*, le enkrat pa je bil uporabljen izraz *»to je huje kot Hitler«*.

Obtoževanja in diskreditacije nasprotnika so se največkrat posluževali politiki, novinarji in voditelji oddaj. JLA je prikazana kot okupacijska vojska, ki namerno krši vse dogovore (tudi dogovore z Evropo).

Poleg teksta in slike sem pri poročanju zasledila tudi uporabo ikon, med katerimi je prevladovala slovenska zastava na različnih lokacijah. Plapolanje zastave je simboliziralo državo, ki ohranja svojo suverenost tudi med bojem (*Ves čas bojevanja je visela slovenska zastava*).

Čeprav sem zasledila nekaj primerov uporabe protipropagande, ki so se je posluževali voditelji oddaj, pa lahko rečem, da bi je lahko bilo več. Objavljeni so bili namreč številni prispevki iz Beograda, ki so govorili o popolnoma drugačnem stanju, kot je vladalo v Sloveniji, predstavniki zvezne oblasti pa so v svojih govorih informacije prilagodili v svojo korist. Po objavi takih dezinformacij je bil najpogostejši komentar »*Resnico pa poznamo mi.*« S tem so televizijski ustvarjalci ohranili objektivni nivo poročanja in profesionalnost.

7.4 Analiza psihološke obrambe v televizijskem poročanju

Psihološko obrambo med oboroženim spopadom v Sloveniji je izvajala tudi televizija. Glede na pogostost poročil in dnevnikov, ki so jih pripravljali v informativnem programu lahko rečem, da so državljani dobivali hitre, resnične in izčrpne informacije. Z objavo tujih komentarjev na stanje v Sloveniji so televizijci poskrbeli za poročanje z različnih zornih kotov. Državljanji so si lahko tako lažje ustvarili mnenje o tem, kaj se dogaja. Tako kot sem zapisala v teoretičnem delu (po Malešiču), informiranost preprečuje paniko. V pregledanem dokumentarnem gradivu panike med prebivalci v času vojne za Slovenijo nisem zasledila. Menim tudi, da je bila morala prebivalstva, njegova volja do odpora in obrambe zelo visoka, saj nisem zasledila niti ene izjave, ki bi vsaj podvomila v smiselnost vojne.

Televizijsko poročanje je poskrbelo tako za krepitev obrambnega duha državljanov, hkrati pa je skrbelo za krhanje morale pri agresorju.

Poglejmo, katere naloge psihološke obrambe sem najpogosteje zasledila v avdio vizualnih tekstih v času vojne za Slovenijo.

(1) Obveščanje državljanov

Televizija Slovenija je s podajanjem informacij skrbelo za obveščanje vseh pripadnikov družbe. Njene informacije so koristile tako državljanom kot pripadnikom Teritorialne

obrambe in policije. O vsem, kar so slovenski novinarji odkrili na bojiščih po Sloveniji, so nekajkrat na dan govorili na tiskovnih konferencah v Cankarjevem domu. Večino vsebin s konferenc je prenašala Televizija Slovenija v neposrednem oz. posrednem prenosu.

V prvih dneh vojne so bile informativne oddaje nasičene z obveščanjem o dogajanju med JA in pripadniki TO. Novinarji in snemalci so odhajali na območja, kjer je prihajalo do spopadov in od tam tudi poročali. Kot primer lahko vzamemo novinarja Borisa Cipota, ki je v živo poročal o dogajanju na Štajerskem, in to ravno v času, ko je za njim prišlo do eksplozije enega od tovornjakov. Novinar se vidno prestraši, poročanje pa konča z bistveno višjo frekvenco glasu: *»Po sedmih urah blokade tukaj na Pesniškem mostu na cesti Maribor – Pesnica so vojakom očitno popustili živci. Pred nekaj minutami so namreč začeli razstreljevati blokado, posledice pa vidite v ozadju, eden od njih je začel goreti. Če vojakom uspe prebiti to blokado, jih čaka naslednja 3 km naprej na železniškem prehodu, kjer je okrog 40 železniških vagonov.«*

(2) Politična dinamika in obveščanje o zaščiti

Informativni program je veliko časa namenil tudi slovenskim politikom. Državljanji so bili tako obveščeni o njihovi diplomatski aktivnosti, stališčih, potovanjih v tujino, pogovorih z diplomati in tujimi državnikih ... Menim, da je bil to čas, ko je bil vrh slovenske politike močno aktiven, če seveda sklepam samo na podlagi pregledanega arhiva.

Dobro je bilo poskrbljeno tudi za obveščanje o zaščiti prebivalcev pred vojaškimi nevarnostmi. Predstavniki civilne zaščite so dajali številne napotke. Pomembnosti njihovih opozoril so se zavedali tudi televizijski voditelji, ki so opozorila civilne zaščite ponavljali ob koncih oddaj. Primer: *»Pripadniki civilne zaščite opozarjajo ... ponoči ugašajte luči, saj so lahko v vaši bližini pripadniki JLA, ki bi to utegnili razumeti kot izzivanje.«*

(3) Propagandno delovanje proti agresorju

V poročanju na Televiziji Slovenija sem opazila izrazito propagandno delovanje proti agresorju, vrstila pa so se tudi številna pozivanja k predaji jugoslovanskih vojakov in k prestopu k teritorialcem. Takšno poročanje je krepilo obrambno dejavnost slovenskih državljanov: *»Prosim vse vojake, ki so v tej armadi, ne-ljudski armadi in so Albanci, naj se predajo čim prej Slovincem – sami ali celo z orožjem«*; *»predsedstvo ponovno poziva vse starešine in vojake, ki so na služenju vojaškega roka v Jugoslovanski armadi, da ne sodelujejo v agresiji na Republiko Slovenijo ter da zapustijo enote JA.«*

(4) Obveščanje mednarodne javnosti in propagiranje lastnih ciljev svetovni javnosti

Diplomatska dejavnost slovenskih politikov je bila v vojni izrednega pomena. Tujim politikom so poskušali predstaviti resnično dogajanje pred in v vojni. Problem svetovnega mnenja je bil, da se je še vedno oblikovalo na podlagi informacij iz Beograda, zato so bila poznanstva slovenskih politikov s tujimi izrednega pomena: *»Smo pa včeraj že zahtevali mednarodne garancije, ker ne razpolagamo s sredstvi, s katerimi bi se lahko zaščitili pred takimi skrajnimi represivnimi posegi«*; *»Milan Kučan je trojici²³ ponovil stališče slovenskega parlamenta, ki je v nedeljo ponoči sklenilo, da Slovenija pri sprejetih osamosvojitvenih dokumentih vztraja«*; *»jaz sem zelo natančno informiral predsednike dežel,²⁴ kakšno je stanje pri nas. In moram reči, da so tudi sami dobro vedeli, za kaj gre, in je bila kvalifikacija tega dogajanja zelo enotna«*; *»dr. Dimitrij Rupel pa je naštel številne apele in pisma, ki sta jih s predsednikom Kučanom poslala uglednim mednarodnim osebnostim, med drugim tudi ameriškemu predsedniku Bushu«*; *»dr. Janez Drnovšek je odpotoval v Bern, kjer se bo pogovarjal s Švicarskim podpredsednikom in zunanjim ministrom. Seznanil jih bo o razmerah v Jugoslavije«*; *»Drnovšek je ob jutrišnjih dogovorih na Brionih zahteval dodatno zagotovilo, da v prihodnje v Sloveniji ne bo dodatno uporabljena sila, in zatrdil, da Slovenija zveznim oblastem ni pripravljena prepustiti nadzora nad slovenskimi mejami.«*

7.5 Raziskavi Slovenskega javnega mnenja

V tem poglavju bom analizirala raziskavi SJM (Slovenskega javnega mnenja), ki mi bosta pomagali pri analizi povezanosti med poročanjem Televizije Slovenija in javnim mnenjem. Anketi sta bili opravljene na območju Slovenije leta 1991, in sicer v mesecih junij–julij ter november–december. Raziskavi so opravili v Centru za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij na Fakulteti za družbene vede. Cilj takih raziskav je zagotoviti družboslovno zanimive podatke o spremembah v subjektivnih zaznavah in stališčih splošne populacije. Vzorec oseb, ki so bile vključene v raziskavo, so določili po postopku sistematičnega izbora s slučajnim izhodiščem, v raziskavi pa so sodelovali prebivalci Republike Slovenije, stari nad 18 let. Za analizo ne bom uporabila

²³ predstavnikom Evropske Unije

²⁴ O srečanju predstavnikov Alpe Jadran

vseh raziskovalnih vprašanj v anketah, ampak samo tiste spremenljivke, ki sovpadajo s temo moje diplomske naloge.

(1) SJM 1991/1

Raziskavo javnega mnenja so opravili v junijsko-julijskih mesecih leta 1991, ko je bilo največ dogajanja na področju osamosvojitve Slovenije. To je bil tudi glavni razlog, da sem izbrala to raziskavo in se odločila za analizo nekaterih spremenljivk. Teme, ki so me v zanimale v prvi raziskavi, so bile: ocena trenutnih političnih razmer, vloga medijev v družbi, spremljanje politikov v medijih, ocena zadovoljstva z vlado in zaupanje v njeno delo.

Iz raziskave javnega mnenja v Sloveniji junija in julija 1991 je razvidno, da so vprašani posvetili več pozornosti gledanju televizije kot branju dnevnih časopisov. Televizijski Dnevnik je vsak dan v tednu spremljajo kar 47,1 % gledalcev, samo 25,4 % bralcev pa je sedem dni v tednu prebiralo dnevne časopise. Tistih, ki dnevnih časopisov niso brali, je bilo 17,3 %. Gledalci so veliko pozornosti namenili političnim novicam na televiziji, in sicer 38,8 % anketiranih jim je namenilo precej pozornosti, 21,9 % zelo veliko pozornosti, nič pa le 3,4 % vprašanih. V času uradne osamosvojitve je kar 54,1 % ljudi menilo, da so se stvari po volitvah v Sloveniji spreminjale prepočasi, le nekaj je bilo tistih (16 %), ki so dogajanje po volitvah označili kot prehitro. Zaupanje v vlado zato ni bilo zelo visoko. Nekaj manj kot polovica anketiranih, in sicer 46,8 %, je prvi demokratično izvoljeni vladi zaupalo včasih, le 12 % je bilo tistih, ki so ji zaupali skoraj vedno, in 10,2 % tistih, ki zaupanja vanjo niso imeli skoraj nikoli (Toš 1991).

(2) SJM 1991/2

Tema raziskave SJM konec leta 1991 je bila slovenska družba na prehodu v demokracijo po osamosvojitvi. V tej raziskavi sem se osredotočila na obsežen blok vprašanj o osamosvojitvi Slovenije in na spremenljivke o zadovoljstvu s političnim sistemom.

Konec leta 1991 je 31 % prebivalcev Slovenije menilo, da naj bodo odnosi Slovenije do drugih jugoslovanskih republik podobni kot do drugih (tujih) držav. Želje po skupni

državi ni bilo, le 2 % je bilo tistih, ki so menili, naj bo Slovenija članica prenovljene jugoslovanske federacije. Kar 78,2 % jih je menilo, da bi na plebiscitu oddali glas za, tudi če bi vedeli, da bo odločitev o samostojnosti povezana z vojaškim spopadom in gospodarsko krizo.

Pri vprašanih, kdo je v največji meri zaslužen za zmago nad JA, so bili vprašani enotni. Kar 82 % jih je menilo, da smo spopad z JA dobili, ker so zvezna armada in njeni generali podcenjevali vojaško sposobnost in enotnost slovenskega prebivalstva. Visoko podporo sta dobila ministra Janša in Bavčar, saj jih je 87,1 % menilo, da smo vojno dobili zaradi njunih sposobnosti. Visoko zaupanje (90,9 %) za razrešitev spopada je užival tudi predsednik predsedstva Milan Kučan, ki je vlekkel prave poteze. Medtem ko je bilo zaupanje visoko v slovenske politike, pa jih je samo 19,3 % menilo, da se je zvezna vojska umaknila zaradi naklonjenosti zahodnoevropskih držav Sloveniji.

Ob vprašanju, kako bi posamezniki osebno ravnali v primeru oborožene agresije na Slovenijo, jih bi bilo 38,3 % za to, da bi se borili z orožjem, 41,7 % bi se borilo in upiralo na kak drug način, 4,8 % pa se jih ne bi niti borilo niti upiralo. Konec leta 1991 je bilo zaupanje v televizijo, časopise in radie nizko, samo 2 % ljudi je medijem zaupalo v celoti, 23,5 % precej, malo pa kar 55 % ljudi. Precej, in to kar 50,5 % je bilo zaupanja v slovensko vojsko (TO), v celoti pa je imelo zaupanje 18,5 % vprašanih.

Anketna vprašanja so zajemala tudi odnos do pojma slovenstvo in patriotizem. Do pojma slovenstva je imelo 37,2 % vprašanih zelo pozitiven odnos, kot pozitivnega pa ga je dojemalo 46,2 % prebivalcev. Do pojma patriotizem je imelo pozitiven odnos 34,5 % anketiranih, za zelo pozitivnega pa ga je dojemalo 17 % ljudi (Toš 1991).

(3) Povezanost javnega mnenja s televizijskim poročanjem

Pomemben podatek, ki sem ga pridobila iz družboslovnih raziskav, je bila velika pozornost, ki so jo vprašani namenili gledanju televizije. Njen program je sedem dni v tednu spremljala skoraj polovica prebivalcev, javna televizija pa je bila v osamosvojitveni vojni edini avdio-vizualni medij. Iz tega lahko sklepamo, da je imela televizija v tistem času pomembno informacijsko vlogo. Predvidevam, da je bila gledanost oddaj bistveno večja v času osamosvojitvene vojne, toda žal podatkov o gledanosti informativnih oddaj v tistem obdobju nisem mogla pridobiti. V vrhu zanimanja gledalcev so bile politične novice, saj je bilo v tistem obdobju veliko govora o osamosvojitvi in vojni, politiki pa so bili redni akterji dnevnoinformativnih oddaj.

Anketirani niso imeli želje po skupni državi in tudi v oddajah nisem zasledila hipotetičnih vprašanj o možnostih nove Jugoslavije. Opazila sem le, da so nekateri politiki obžalovali, da so se zvezni politiki na osamosvojitve Slovenije odzvali z vojaško silo. Tako televizijski ustvarjalci kot politiki so poudarjali enotnost Slovencev, kar se je večkrat izkazalo tudi v realnosti (na posnetkih). Kot primer lahko navedem začetek vojne, ko so civilisti z golimi rokami in lesenimi palicami poskušali ustaviti tanke. Zato ni presenetljivo, da so zmago nad JLA vprašani v anketi pripisovali enotnosti slovenskega prebivalstva. Zasluge za premirje so pripisovali tudi Janši in Bavčarju, najvišjo podporo pa so anketirani namenili Milanu Kučanu. Predsednik predsedstva Slovenije se je v novicah velikokrat pojavljal, Slovenci pa so mu celo izrekli javno podporo, ko so ga v Beogradu označili za prevaranta, ki je pretental svoj narod. Novinarski prispevki in izjave vidnih predstavnikov slovenske družbe so bili prepleteni z nacionalizmom, kar sem dokazala v prvem delu moje raziskave. Zato ni presenetljivo, da so do pojma slovenstvo zelo pozitiven odnos imeli tudi vprašani.

Iz teh dveh anket lahko sklepam, da je obstajala povezanost med poročanjem medijev in javnim mnenjem. Pri tem ne morem govoriti samo o vplivu televizije, saj so pomembno vlogo odigrali tudi časopisi in predvsem radio. Lahko pa rečem, da je imela televizija monopol nad posnetki, ki so jih gledalci lahko spremljali pred domačimi zasloni.

8 ZAKLJUČEK

Slovenska javna televizija je v vojni za Slovenijo odigrala pomembno družbeno politično vlogo. Ponujala je prostor slovenskim politikom, ki so svoja stališča o napadu JLA, premirju, diplomatskih aktivnostih delili z gledalci. Slovenski javnosti pa je ponujala vpogled v dogajanje na slovenskem ozemlju. Največ časa je namenila poročanju o vojaškem delovanju Jugoslovanske armade in Teritorialne obrambe na različnih koncih Slovenije, od koder so prihajali tudi najbolj šokantni posnetki. Zvezni vojaki so uničevali cestne blokade, ki so jih ovirale pri nadaljevanju poti in končni zasedi mejnih prehodov, manjkala pa niso niti grozeča opozorila o bombardiranju, ki so strašila prebivalce. Tako lahko potrdim prvo hipotezo, ki pravi, da so dnevnoinformativne oddaje na Televiziji Slovenija hitro in natančno informirale državljane o poteku vojnega delovanja in o diplomatski (politični) aktivnosti slovenskih

politikov. S tem so pomembno vplivali na krepitev psihološke obrambe posameznikov in skupnosti. Psihološka obramba se je krepila tudi ob pogledu na številne posnetke, med katerimi mi je v spominu najbolj ostal boj civilistov, ki so se tankom zoperstavili z golimi rokami in protesti prebivalcev (predvsem na Primorskem).

Potrdim lahko tudi prvo izvedeno hipotezo, ki pravi, da je spremljanje dnevnoinformativnih oddaj omogočilo prebivalcem, da so se seznanili s premiki in spopadi med Jugoslovansko ljudsko armado ter Teritorialno obrambo. Oddaje so bile namreč na sporedu vsakih nekaj ur, ob izrednih dogodkih pa celo vsako uro ali nekaj minut. Novinarji in voditelji dnevnoinformativnih oddaj pa niso samo poročali o dogajanju, ampak so tudi svetovali o zaščiti pred okupatorsko vojsko. Uredniki oddaj so poskrbeli, da so bili redni gosti v studiu tako predstavniki civilne zaščite kot tudi psihologi, ki so svetovali, kako se pravilno umikati v zaklonišča in kako ravnati v zakloniščih z otroci. S tem lahko potrdim tudi drugo izvedeno hipotezo, ki pravi, da je javna televizija nudila nasvete civilnemu prebivalstvu, kako ravnati v primeru vojaške nevarnosti.

Novinarji, ki so odhajali na krizna žarišča in od tam poročali o dogajanju, se niso mogli izogniti čustveno zaznamovanemu jeziku, negativnemu odnosu do nasprotnika, zato sem ravno v njihovem poročanju opazila uporabo propagandnega elementa – jezika. Raba jezika in uporaba čustveno nabitih pridevnikov je učinkovito propagandno orožje. Pri uporabi jezika v propagandne namene je značilen enostaven jezik, pogosto ponavljanje propagandnih sporočil, uporaba čustvenih gesel in sloganov. Slednjih dveh elementov v vojni za Slovenijo nisem opazila, so se pa uporabljali naslednji izrazi: *okupatorske sile so brusile svoje zobe ob trden zid TO; srditi boji; na prizorišču včerajšnjih najbolj krvavih dogodkov na Škofijah pa še zmeraj vlada napetost; gasilci samo nemo opazujejo, kako ogenj požira hišo za hišo; stvar zgleda pošastno*. Tako lahko potrdim tudi tretjo izvedeno hipotezo, ki govori o čustveno zaznamovanem jeziku televizijskih ustvarjalcev, ki so s takšnim načinom poročanja krepili patriotizem in pripravljenost na obrambo. Pri tej izvedeni hipotezi pa je potrebno še dodati, da so se takšnega jezika posluževali tudi slovenski politiki: *ne bomo popustili proti tej okupacijski vojski, ki zganja fašistične postopke, kakršne ni zganjal nihče nad civilnim prebivalstvom in Republiko Slovenijo; zgrožen nad grozotami ... in z bolečino, ki jo prinašam*. V nekaterih dnevnoinformativnih oddajah so za mnenja o vojnem stanju v

Sloveniji in nastrojenih odnosih med Ljubljano in Beogradom povprašali tudi znane slovenske osebnosti, za katere lahko rečem, da niso bili pristojni za javno izražanje političnih mnenj.

V poročanju televizije Slovenija sem zasledila uporabo propagandnih elementov, ki so krepili nacionalno zavest in vplivali na zmanjšanje morale pri nasprotnikih. Pogosta je bila uporaba nacionalizma kot ideologije, zasledila sem ga pri politikih kot pri televizijskih ustvarjalcih, poudarjali pa so se nacionalistični elementi (*teritorij Slovenije; vojna za svobodo in suverenost; mi bomo svojo suverenost dosegli; Slovenija je pokazala, da je pripravljena in sposobna braniti svojo suverenost, tudi z orožjem; to so naši ljudje, ki so se odzvali klicu mobilizacije, ko je bila ogrožena njihova domovina, pustili so svoje družine, pustili so delovna mesta v tovarnah, študentske klopi, svoja polja in so to s čimer sicer ustvarjajo življenje zamenjali s puško; so Slovenci pokazali, da kadar gre za njihovo svobodo, da so se pripravljene in se znajo boriti, da se ni borilo samo nekaj tisoč pripadnikov TO*). Propagandna prvina, ki sem jo zasledila v televizijskem poročanju in so se je posluževali politiki, je bila tudi »Kdo je drugi«, ki uporablja preprosto matrico mi-oni. Druga stran je prikazana kot nekaj, kar ogroža preživetje in obstoj naše skupnosti. Naš narod pa je bil predstavljen z individualnimi zgodbami (*sleherni korak pri osamosvajanju smo skušali utemeljevati z odprto demokratično razpravo v skupščini, sprejemali smo ustrezne zakone, obveščali federacijo in svet; mi nadzorujemo položaj; mi smo bili prisiljeni v ta korak*), vidnejšega poimenovanja »drugih« s strani politikov nisem zasledila, če pa že, so jo poimenovali *okupatorska vojska* ali pa *generalska hunta*. So se pa zato novinarji in voditelji posluževali stilistične obravnave drugih (*napad okupatorske vojske; to je hujše kot Hitler; generalsko zločinska soldateska; polkovnik...gre za bolano osebnost*). Obtoževanja in diskreditacije, s katerim propagandist poskuša prikazati pravilnost in pravičnost svojih akcij in kršitve nasprotnika, so se posluževali politiki (*sleherni korak pri osamosvajanju smo skušali utemeljevati z odprto demokratično razpravo v skupščini, sprejemali smo ustrezne zakone, obveščali federacijo in svet. In ko smo že upali, da bo to ena redkih osamosvojitvev; slovenska stran se je zgolj branila pred okupacijsko vojsko; ne gre pozabiti, da te vojna nismo začeli mi*). Uporabo tega propagandnega elementa sem zasledila tudi pri novinarjih in voditeljih dnevnoinformativnih oddaj (*Jugoslovanska armada še vedno krši premirje; medtem ko si svetovna diplomacija prizadeva ustaviti vojno v Sloveniji in zagotoviti dosledno spoštovanje dogovora o*

ustavitvi ognja, pa okupacijska vojska že od jutranjih ur z vsemi sredstvi grobo krši dogovor evropske trojke). Druge propagandne elemente, ki sem jih zasledila v poročanju (novinarjev, voditeljev) Televizije Slovenija, so ikonografija (največkrat se je pojavila slovenska zastava na različnih krajih po Sloveniji); klasična (trda) propaganda (prevladujejo predvsem posnetki, npr. posnetki civilistov, ki gredo z golimi rokami nad tanke ...); re(interpretacije) zgodovine; protipropaganda. Kot sem že omenila, sem opazila tudi uporabo ostalih prvin, kot so raba jezika, nacionalizem in propaganda. Ostalih elementov iz propagandnega modela, ki sem ga opisala v teoretičnem delu, v poročanju nisem zasledila. Tako lahko potrdim drugo hipotezo, ki pravi, da so se slovenski politiki posluževali predvsem tistih propagandnih elementov, ki so krepili nacionalno zavest. Pri tem pa je potrebno dodati, da vpliv na oblikovanje nacionalne zavesti ne bi bil tako močan in uspešen, če bi se propagandnih elementov posluževali samo politiki. Menim namreč, da so čustveno zaznamovane besede televizijskih ustvarjalcev močno vplivale na mnenje ljudi, saj so se različnih propagandnih elementov posluževali v vseh dnevnoinformativnih oddajah.

V različnih fazah vojnega dogajanja v Sloveniji so v dnevnoinformativnih oddajah izstopali posamezni politiki. Dr. Janez Drnovšek se je največkrat pojavil v vlogi pogajalca med Beogradom in Ljubljano, v vlogi diplomatskega predstavnika, ki je stanje v Sloveniji predstavljal v tujini in sodeloval pri pogajanjih o premirju. Milan Kučan je slovenska stališča predstavljal na italijanski televiziji ter bil diplomatsko aktiven v Avstriji in se pogovarjal z evropsko trojko ministrov. S slednjimi se je sestel tudi Lojze Peterle, predsednik vlade, ki je bil na televiziji večkrat prisoten kot diplomat. Od politikov pa je bil zagotovo najbolj prisoten na televizijskih ekranih Jelko Kacin, minister za informiranje, ki je vodil tiskovne konference, prišel v studio kot gost ali nove informacije sporočal preko telefona. V dnevnoinformativnih oddajah so se pogosteje pojavljali še dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša in dr. France Bučar. Čeprav so vsi od naštetih (in tudi ostali, ki jih tu ne omenjam) zaslužni za prekinitev spopadov in tudi za druge dejavnosti, pa so slovenski državljani karizmatičnega voditelja videli v Milanu Kučanu, kot pravi tretja hipoteza. To sklepam iz dveh razlogov. Prvi je ta, da so predsednika predsedstva v Beogradu razglasili za slovenskega izdajalca, s čimer pa se prebivalci niso strinjali, kar so objavili tudi 29. junija 1991 v Poročilih ob 15. 00: *»V redakcijo dobivamo tudi številne proteste občanov, ki so ogorčeni zaradi izjav, češ da je Milan Kučan izdajalec. Občani predsedniku izrekajo vso svojo podporo.«* Tudi iz

ankete javnega mnenja, ki je bila narejena konec leta 1991, je razvidno, da so Milanu Kučanu pripisovali velike zasluge za končanje spopadov – vanj je verjelo kar 90 % anketiranih. Iz raziskav SJM, ki sta bili narejeni junija–julija in novembra–decembra med slovenskimi državljani, ugotavljam, da je imela javna televizija velik vpliv na oblikovanje stališč in mnenj med prebivalci, saj jo je (predvsem osrednjo informativno oddaja Dnevnik) spremljala polovica slovenskih državljanov. Predvidevam, da je bil ta delež v vojni bistveno višji. Tudi zanimanje za politične novice je bilo visoko (38,8 % anketiranih jim je namenilo precej pozornosti, 21,9 % zelo veliko pozornosti). Prebivalci so verjeli v pravilno odločitev slovenskih politikov, saj bi za osamosvojitve na plebiscitu glasovali (še vedno 78%), tudi če bi vedeli, da bo le-ta prinesla materialno in gospodarsko škodo. Le majhne zasluge za zmago nad JLA so pripisovali evropskim politikom, medtem ko je bila visoko cenjena sposobnost Janeza Janše in Igorja Bavčarja. Kar 82 % jih je menilo, da je Slovenija dobila zmago zaradi enotnosti slovenskega prebivalstva in zaradi podcenjevanja vojaških sposobnosti s strani zvezne armade.

Republika Slovenija je bila s strani zvezne armade napadena in se je bila primorana braniti. Zato propagandne elemente, ki sem jih opazila v dnevnoinformativnih oddajah, razumem kot branjenje pred napadalcem na drugačen način, torej ne s silo, in menim, da je bila uporaba propagandnih elementov nujna in pravilna. Lahko govorimo tudi o primeru psihološke obrambe, ki je ni izvajalo samo Ministrstvo za informiranje, ampak tudi televizija. Kljub temu da si je na nekaterih mestih privoščila subjektivno poročanje, kar je bilo v danih okoliščinah neizogibno, pa mislim, da je zelo strokovno in objektivno poročala o stališčih jugoslovanskih generalov in lažeh zveznih politikov. Po objavi teh govorov bi si namreč lahko privoščila bistveno več protipropagande, pa si je ni.

Menim, da je Televizija Slovenija v vojni za svojo domovino opravila družbeno koristno delo, kljub temu da se je posluževala nekaterih elementov propagandnega delovanja. Uporabljena propaganda je bila namreč namenjena za krepitev obrambnega duha slovenskih gledalcev in je le krepila nacionalno zavest, kar pa je bilo v tem času najbolj pomembno.

9 LITERATURA

1. Alkalaj, Mišo. 2001. Nadzorniki ameriških medijev. *Mladina* (46). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/tehdnik/200146/clanek/mediji/> (28. junij 2009).
2. Bizilj, Ljerka. 2008. *Slikarji stvarnosti. Podoba slovenskih medijev*. Ljubljana: Modrijan.
3. Borak, Nevena, Zdenko Čepič in Vida D. Barič, ur. 2005. *Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
4. Caldarola J. Victor. 1994. Time and the Television War. V *Seeing Through the Media*, ur. Susan Jeffords in Lauren Rabinovitz, 97–107. United States of America: The State University.
5. Čepič, Zdenko. 2005a. Dialog med oblastjo in opozicijo. V *Slovenska novejša zgodovina 2. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*, ur. dr. Jasna Fischer, 1200–1202. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
6. --- 2005b. Dopolnila k slovenski ustavi jeseni 1989. V *Slovenska novejša zgodovina 2. Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije*, ur. dr. Jasna Fischer, 1202–1206. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
7. Davidson, Walter Phillips, James Boylan in Friderick T. C. Yu. 1976. *Mass media: systems and effects*. ZDA: Praeger publishers, Inc.
8. Demokracija.si. 2008. *Proces proti četverici je prelomen dogodek slovenske pomladi*. Dostopno prek: <http://www.demokracija.si/index.php?sekcija=clanki&clanek=3068> (29. junij 2009).
9. Drager Aleksander. *Ovire na poti do osamosvojitvenega dne*. Dostopno prek: <http://www.tu-je.si/index.php?id=111> (9. julij 2009).
10. Drnovšek, Janez. 1996. *Moja resnica*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
11. Delo.si. 2006. *15. maj – Dan Slovenske vojske*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o136619> (8. julij 2009).
12. Gačnik, Mija. 1991. Jelko Kacin: Velik zmagovalec z majhno napako. *Mladina* (30): 10–11.
13. Gačnik, Mija, Martina Merslavič in Franci Zavrl. 1999. Odnos z mediji med ideologijo, normativi in pragmatizmom. *Teorija in praksa* 34 (4): 609–617.

14. Geršak, Teodor. 1991. Gospoda novinarji, to vojno ste dobili vi. *Delo* (163): 23 (13. julij 1991).
15. Goldstein, Ivo. 2003. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber.
16. Gov.si. 2001. *Pot v vojno*. Dostopno prek: <http://www.slovenija2001.gov.si/pot/vojna/> (17. januar 2010).
17. Gržinić, Marina. 1993. Baudrillardova televizija. *Filozofski vestnik* (1): 21–30.
18. Fekonja, Marjan. 2002. Kdo smo bili pripadniki »Manevrske strukture narodne zaščite« in kakšna je bila naša vloga pri osamosvajanju slovenske države. *Vojnozgodovinski zbornik* (10): 67–73.
19. Grizold, Anton. 1998. *Perspektive sodobne varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
20. Hallin C. Daniel. 1994. Images of Vietnam and the Persian Gulf. V *Seeing Through the Media*, ur. Susan Jeffords in Lauren Rabinovitz, 45–59. United States of America: The State University.
21. Jakopič, Kaja. 2004. Vojni spopadi po televiziji. *Monitor ISH* (1): 25–45.
22. Janša, Janez. 1992. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
23. Lasswell Harold D., Bruce Smith Lannes in Ralph Casey. 1946. *Propaganda, communication and public opinion: A comprehensive reference guide*. Princeton: Princeton University Press.
24. Luthar, Breda. 1998. *Politika teletabloidov*. Ljubljana: Open Society Institute.
25. Jeffords, Susan in Lauren Rabinovitz. 1994. *Seeing through the media: the Persian Gulf War*. New Brunswick: Rutgers University Press.
26. Jowett, Garth S. in Victoria O'Donnell. 1992. *Propaganda and persuasion (2nd edition)*. London: Newbury Park.
27. --- 1999. *Propaganda and persuasion (3rd edition)*: London: Sage.
28. Kacin, Jelko. 1991. *Veliki zmagovalec*. Maribor: Založba za alternativno teorijo.
29. --- 2010. *Vloga medijev v osamosvojitveni vojni*. Dostopno prek: http://www.hervardi.com/razpad_komunizma_v_evropi_ter_demokratizacija_in_osamosvojitvev_slovenije.php#9.8 (17. januar 2010).
30. Kolšek, Konrad. 2001. *Spomini na začetek oboroženega spopada v Jugoslaviji 1991*. Maribor: Obzorja.
31. Kršina, Igor. 1992. Vojna za medijsko konstrukcijo realnosti: vojna v Sloveniji. *Slovenec* (145): 24.

32. Krunić, Zoran. 1997. *Strategija posrednega nastopanja: način uresničevanja agresivnih političnih ciljev brez odkrite uporabe oboroženega nasilja*. Ljubljana: Unigraf.
33. Lokar, Jože. 1991. Slovensko vojno dopisništvo. *Mladina* (28): 34–35.
34. Malešič, Marjan. 1992. Civilna obramba v sistemu nacionalne varnosti. V *Razpotja nacionalne varnosti*, ur. Anton Grizold, 119–149. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
35. --- 1994. *Civilna obramba sodobnih držav*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. --- 1997. *Propaganda in war*. Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
37. Marković, Zvezdan. 2007. *Jugoslovanska ljudska armada (1945–1991)*. Ljubljana: Založba Defensor.
38. Media and War. 2009a. *Gulf War Technologies*. Dostopno prek: <http://www.iwm.org.uk/upload/package/29/mediawar/technolgulf.htm> (28. julij 2009).
39. --- 2009b. *Vietnam War Technologies*. Dostopno prek: <http://www.iwm.org.uk/upload/package/29/mediawar/technolviet.htm> (28. julij 2009).
40. Medja, Maja. 2007. *Primerjava propagande ameriške vlade in poročanja Ameriških medijev v času prve in druge Zalivske vojne*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
41. Mihailović, Vuk. 1984. *Propaganda i rat*. Beograd: Vojnoizdavajački zavod.
42. Mikulič, Albin. 2005. *Uporniki z razlogom*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije.
43. McQuail, Denis. 2003. Public servis broadcasting: both free and accountable. *Javnost* 10 (3): 13–23.
44. Munda, Mirko. 2001. *Beograjska spletk*. Maribor: Večer.
45. Nenad, Senić. 2000. The media of conflict: war reporting and representations of ethnic violence. *Teorija in praksa* 37 (6): 1162–1165.
46. Norris, Margot. 1994. Only the Guns Have Eyes. V *Seeing Through the Media*, ur. Susan Jeffords in Lauren Rabinovitz, 263–285. United States of America: The State University.
47. Ogorec, Milenko. 1992. Razvejane korenine krize. *Revija obramba* 24 (2–4): 23–24.
48. Osebneznamke.org. 2008. *20. obletnica procesa proti četverici JBTZ*. Dostopno prek: <http://www.osebneznamke.org/zanimivosti/20-obletnica-proti-%C4%8Detverici-jbtz.aspx> (29. junij 2009).

49. Ozvvszasavje.si. *Pot v vojno v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.ozvvszasavje.si/Content.aspx?page_id=3 (2. februar 2009)
50. Pečjak, Vid. 1994. *Psihologija množic*. Ljubljana: Samozaložba.
51. --- 1995. *Politična psihologija*. Ljubljana: Samozaložba.
52. Pengov, Jure. 2009. *35 let Dnevnika Televizije Slovenija*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/dnevnik/35let.php> (2. februar 2009).
53. Perovič, Tomaž in Špela Šipek. 1998. *TV novice*. Ljubljana: ŠOU Študentska založba.
54. Perko, Tanja. 2004. *Mediji kot posrednik med vojaškim in civilnim okoljem*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
55. Pesek, Rosvita. 2007. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
56. Peterle, Lojze, Stane Grande in Janko Prunk. 2005. *Živeti hočemo v suvereni državi Slovenskega naroda*. Ljubljana: Mohorjeva družba.
57. Prunk, Janko. 1992. *Slovenski narodni vzpon*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
58. --- 1996. *Osamosvojitve Slovenije: s kratkim orisom slovenske zgodovine*. Ljubljana: Založba Grad.
59. Rathmell, Andrew. 2000. Information Operations – Coming of Age? *Jane's Intelligence Review* 12 (5):
60. Repe, Božo. 2002a. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (I. del: Opozicija in oblast)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
61. --- 2002b. *Jutri je nov dan. Slovenci in razpad Jugoslavije*. Ljubljana: Modrijan.
62. Selby, Keith in Ron Cowdery. 1995. *How to study television*. Hampshire: Macmillan.
63. Shooat, Ella. 1994. The Media's War. V *Seeing Through the Media*, ur. Susan Jeffords in Lauren Rabinovitz, 147–154. United States of America: The State University.
64. Slivnik, Danilo. 1991. *Sto osamosvojitvenih dni*. Ljubljana: ČZP Delo.
65. Slo-foto.net. 2009. *Cenzura Zalivske vojne*. Dostopno prek: <http://www.slo-foto.net/reviews-print-54.html> (28. julij 2009).
66. Shaw, Martin. 1996. *Sivil Society and Media In Global Crises*. New York: Pinter
67. *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (5. julij 2009).
68. Slovenskavojska.si. *Slovenska vojska*. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/o-slovenski-vojski/zgodovina/> (17. januar 2010).

69. Sontag, Susan. 2006. *Pogled na bolečino drugega*. Ljubljana: Sophia.
70. Sourcewatch.org. *Propaganda*. Dostopno prek: <http://www.sourcewatch.org/index.php?title=Propaganda> (25. november 2009).
71. Splichal, Slavko. 1975. *Razsežnost politične propagande: teoretični model in aplikacija na mednarodno propagando*. Magistrsko delo. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
72. Splichal, Slavko. 1991. Od Malvinov do Slovenije: medijsko odkrivanje vojne. *Delo* (169): 17.
73. STA. 2009. *Obletnica sprejema Deklaracije o suverenosti RS*. 2000. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/obletnica-sprejema-deklaracije-o-suverenosti-rs.html> (1. julij 2009).
74. Šiber, Ivan. 1992. *Politička propaganda i politički marketing*. Zagreb: NIP »Alinea«.
75. Škrlep, Andrej. 1991. Vojni dopisniki: Pretirano mojstrstvo Jelka Kacina. *Mladina* (29): 41–42.
76. 24ur.com. 2003. *Dan slovenske vojske*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/dan-slovenske-vojske-2.html?ar> (6. julij 2009).
77. Švajncer J., Janez. 1993. *Obranili domovino: teritorialna obramba Republike Slovenije za svobodno in samostojno Slovenijo 1991*. Ljubljana: Viharnik.
78. Štefančič, Marcel, jr. Resnica je tam zunaj. *Premiera*. Dostopno prek: <http://www.premiera.si/kolumna/152> (28. julij 2009).
79. Švajncer J., Janez. 2001. Pot v vojno. *Naše korenine*: 10–15. Dostopno prek: http://www.velenje.zvvs.si/publikacije/vojna_za_slovenijo_1991_sv_svajncer.pdf (17. januar 2010).
80. Toš, Niko in ostali. *Slovensko javno mnenje SJM 1991/1: Demokratizacija v Vzhodnoevropskih državah*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000. Dostopno prek: <http://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/> (2. februar 2010).
81. Toš, Niko in ostali. *Slovensko javno mnenje 1991/2: Slovenska družba na prehodu v demokracijo in mednarodna raziskava o vernosti in cerkvi*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 1991. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta

- za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 1999. Dostopno prek: <http://nesstar2.adp.fdv.uni-lj.si/webview/> (2. februar 2010).
82. TV Slovenija, 1. program. 1991a. *Poročila ob 0.59*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
83. --- 1991b. *Poročila ob 7.00*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
84. --- 1991c. *Poročila ob 9.00*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
85. --- 1991č. *Poročila ob 13.00*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
86. --- 1991d. *Poročila ob 15.00*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
87. --- 1991e. *TVD1*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
88. --- 1991f. *TVD2*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
89. --- 1991g. *TVD3*. Ljubljana, 27. junij do 7. julij 1991.
90. Virilio, Paul. 1991. Vojna podob. *Ekran* (marec): 32–33.
91. Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Knjižna zbirka Javnost, Fakulteta za družbene vede.
92. Wikipediija. 2009a. *Embedded novinarji*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Embedded_novinarji (5. avgust 2009).
93. --- 2009b. *The Gulf War Did Not Take Place*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/The_Gulf_War_Did_Not_Take_Place (28. julij 2009).
94. --- 2009c. *Vojni dopisnik*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Vojni_dopisnik (5. avgust 2009).
95. --- 2009č. *Slovenska osamosvojitvena vojna*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenska_osamosvojitvena_vojna (6. avgust 2009).
96. --- 2010a. *Paul Joseph Goebbels.*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Paul_Joseph_Goebbels (14. januar 2010).
97. --- 2010b. *Neodvisna država Hrvaška*. Dostopno prek: http://sl.wikipedia.org/wiki/Neodvisna_dr%C5%BEava_Hrva%C5%A1ka (15. januar 2010).
98. Zveza veteranov vojne za Slovenijo. 2009. *Ustanovitev učnih centrov TO na Igu in v Pekrah*. Dostopno prek: <http://www.zvvs.si/?stran=1991&id=23> (8. julij 2009).
99. Žel, Rolando. 1997. *Psihološka obramba Švedske in Švice*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
100. Žnidarič, Marjan. 2001. *Začelo se je v Pekrah*. Dostopno prek: <http://www.harvardi.com/vojnaso.php> (7. junij 2009).

PRILOGA A: Propaganda in nacionalizem

»Oglasila se je slovenska skupnost v Italiji, ki odločno obsoja napad Jugoslovanske vojske na mlado slovensko državo« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Ljubljana, 27. junij); »Avstrijska Koroška se solidarizira s Slovenijo« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2, 27. junij); »... na meji bodo priznali slovenske potne liste« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); »Zdaj stojijo med nami žrtve, škoda, mrtvi in seveda predvsem strahotno ponižanje naroda, ki si ni zaslužil takšne obravnave« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD 2. Ljubljana, 27. junij); »V Vrtojbi so jih pričakali, poleg okrepljenih enot Slovenske vojsk in milice, tudi civilisti. Tankiste so kamenjali, JLA je odgovorila z manevrsko municijo« (Dumančič, Mojca. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Nova Gorica, 27. junij); »Kot vidite, so civilisti pričakali tankovske enote...« (Dumančič, Mojca. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); »... teritorij Slovenije« (Rupel, Dimitrij. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.05. Ljubljana, 28. junij); »... rad bi rekel, da mi nadzorujemo položaj...« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD 1. Ljubljana, 28. junij); »Upali smo, da bo vendar zmagal razum in da se bo mogoče pogovarjat po razglasitvi slovenske samostojne države« (Šuštar, Alojzij. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Ljubljana, 28. junij); »... meje Republike Slovenije so meje neodvisne in samostojne države...« (Plut, Dušan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »... napad na samostojno in neodvisno RS (Republiko Slovenijo)...« (Štakul, Aleš. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »Na mejnem prehodu Rožna dolina, ki je v rokah zvezne vojske cel dan vztraja 300, 400 civilistov ...« (Dumančič, Mojca. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »... vojna za svobodo in suverenost ...« (Plut, Dušan, član predsedstva RS. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »Ponoči je bilo še več primerov, da so vojaki okupacijske vojske prostovoljno prestopali v slovenske enote.« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30, 29. junij); »... nas je to moraliziralo, da branimo samostojno Slovenijo« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 15.00. Maribor, 29. junij); »Mi nismo nikogar napadli.« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 15.00. Ljubljana, 29. junij); »... To vsekakor kaže na veliko pozornost in pripravljenost Mariborčanov, da takoj preprečijo premike in akcije vojaških enot.« (Klapš, Srečko. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Maribor, 29. junij); »... policisti pa niso zabeležili niti enega klasičnega begunskega pobega, kar kaže na visoko

zavest slovenskega naroda.« (Klapš, Srečko. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.02. Šentilj, 30. junij); »... *kravelo je srce številnih mater...*« (Štakul, Aleks. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 2. julij); »... *šlo je za pravo vojno, totalno vojno.*« (Drnovšek, Janez. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 2. julij); »... *mi bomo svojo suverenost dosegli. Zdaj gre za mir in gre za življenje ljudi.*« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.35. Ljubljana, 3. julij); »... *bomo lahko živeli v svoji domovini sami in sami določali o svoji usodi.*« (Vogrinčič, Alojz. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 3. julij); »*Slovenija je pokazala, da je pripravljena in sposobna braniti svojo suverenost, tudi z orožjem.*« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 4. julij); »*To so naši ljudje, ki so se odzvali klicu mobilizacije, ko je bila ogrožena njihova domovina, pustili so svoje družine, pustili so delovna mesta v tovarnah, študentske klopi, svoja polja in so to, s čimer sicer ustvarjajo življenje, zamenjali s puško.*« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 4. julij); »... *da so Slovenci pokazali, da kadar gre za njihovo svobodo, da so se pripravljene in se znajo boriti, da se ni borilo samo nekaj tisoč pripadnikov TO.*« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 4. julij); »... *smo povedali tem ljudem, da smo spremljali njihovo delo, da smo z njimi eno, da jim izrečemo zahvalo, priznanje, čestitamo v imenu tistih iz vodstva skupščine, ki se tega danes niso mogli udeležiti.*« (Toplak, Ludvik. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Pomurje, 7. julij); »... *ne bomo dovolili, da bi nam generali vsilili svoj način reševanja konfliktov.*« (Šuklje, Borut. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 7. julij); »... *idejo o samoodločbi narodov smo skozi zgodovino razumeli kot zahtevo po lastni narodni državi.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 7. julij).

PRILOGA B: Propaganda in (re)interpretacija zgodovine

»... *bodo s tem pokopali možnost slehernega sožitja Jugoslovanskih narodov v skupni državi.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); »... *gre za najhujše barbarstvo, ki ga ta del Evrope ni doživel vse od druge svetovne vojne naprej.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Medvedjek, 28. junij); »... *koliko pšeničnih zrn je padlo v naši zgodovini, v bojih, nesrečah, turških osvajanjih, po obeh vojnah in po njih je dodal dr. Alojzij Šuštar.*« (Lavrič, Marjana. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 28. junij); »*Po tej vojni, ko se bo končala, ne bo nič več tako, kot je*

bilo prej. Nič več.« (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.35. Ljubljana, 3. julij); *»Naš narod se bo boril za samostojnost, to je počel v drugi sv. vojni in to bo počel znova.*« (Pengov, Jure. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.40. Ljubljana, 5. julij).

PRILOGA C: Raba jezika

»Takole šokantno se je začela vojaška drama.« (Pirtovšek, Ujčič. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); *»... najprej vključujemo studio Maribor, /.../, kjer je vse skupaj prekipelo, spregovorilo je orožje in padla je prva žrtev.*« (Terček, Tomaž. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); *»... vojna živcev ...«*; *»... okupatorske sile so brusile svoje zobe ob trden zid TO.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Maribor, 27. junij); *»... Upajmo, da ne zatišje pred nevihto ...«* (Cipot, Boris. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); *»... pomurski kraji kot da so opusteli ...«* (Cipot, Boris. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.59. Ljubljana, 28. junij); *»... Ne bomo popustili proti tej okupacijski vojski, ki zganja fašistične postopke, kakršne ni zganjal nihče nad civilnim prebivalstvom in Republiko Slovenijo.*« (Bavčar, Igor. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 28. junij); *»... pravzaprav je že prvi dan po razglasenju prišlo do takih hudih stvari ...«* (Šuštar, Alojzij. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 28. junij); *»... vojaška letala na področju Maribora, brezobzirno bombardirajo kolono civilnih vozil /.../ okupacijska vojska je dobila ukaz, da brez milosti mitraljizira po vseh živih silah v bližini mejnih prehodih.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 28. junij); *»Danes pred peto uro nas je prebudilo streljanje, sicer smo spali le na eno uho in oko... Polegli smo po tleh in čakali, kaj bo.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 0.45. Dravograd, 29. junij); *»... srditi boji ...«* (Simšič, Danica. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 0.45. Ljubljana, 29. junij); *»... je hotela armada v okrilju noči izboljšati svoje do takratne položaje.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 7.15. Ljubljana, 29. junij); *»... Za nami je dokaj mirna noč in zjutraj smo lahko normalno zadihali, ko ni bilo nikakršnih dramatičnih sporočil.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30. Ljubljana, 29. junij); *»... Trije mrtvi, pet ranjenih, od tega trije hudo. To je bilanca današnjih spopadov ...«* (Tedeško, Janko. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 29. junij); *»Po Sloveniji je zavladalo veliko razočaranje in tudi nov*

strah, kdaj bo konec vse te morije.« (Pengov, Jure. 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 29. junij); *»Transporter je bil uničen, v njem so našli smrt trije vojaki.*« (Tedeško, Janko. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 29. junij); *»... na prizorišču včerajšnjih najbolj krvavih dogodkov na Škofijah pa še zmeraj vlada napetost ...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.50. Škofije, 30. junij); *»... v teh tesnobnih časih...*« (Guček, Vili. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.50. Ljubljana, 30. junij); *»... Kaže, da se vojna živcev nadaljuje tudi danes.*« (Rovan, Goran. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 1. julij); *»... zgrožen nad grozotami, ki sem jih včeraj videl v Pesnici in danes v Gornji Radgoni in z bolečino, ki jo prinašam ...*« (Rous, Anton. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Maribor, 1. julij); *»... Gornja Radgona, sejensko mesto, mesto, ki ima svojo mesto v deželah Alpe Jadran, je zavito v dim, ogenj pa tudi verjetno v kri. Takega barbarstva so bili sposobni samo nacisti, to pa so nacisti s peterokrako rdečo zvezdo.*« (Cipot, Boris. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 2. julij); *»... gre za vojno ...*« (Štakul, Aleš. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 07.15. Ljubljana, 2. julij); *»... krhko premirje v Sloveniji ni trajalo dolgo ...*« (Tanko, Matjaž. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Ljubljana, 2. julij); *»Zavijanje siren, zaklanjanje v zaklonišča in oglušujoči zvoki letal s smrtonosnim tovorom ter močne eksplozije ob srditih spopadih so zaznamovali dan, ki ga ni mogoče pozabiti.*« (Štakul, Aleks. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 2. julij); *»gasilci samo nemo opazujejo, kako ogenj požira hišo za hišo*« (Cipot, Boris. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Gornja Radgona, 2. julij); *»stvar zgleđa pošastno...*« (Toplak, Ludvik. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Pomurje, 7. julij).

PRILOGA Č: Klasična (trda) propaganda

Posnetki nemočnih civilistov, ki se proti tanku borijo z lesenimi palicami in kamenjem. Tank pred sabo neusmiljeno in otroško lahko odriava avtobus (barikado), ki mu preprečuje nadaljevanje poti (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Ljubljana, 27. junij); goreči kamioni (barikade), ki so jih razstrelili s tankovskimi strelji (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Pesnica, 27. junij); razbitine sestreljenega vojaškega helikopterja, na cesti ležijo košare in žemljice, ki jih je helikopter prevažal (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00:59. Ljubljana, 28. junij); mrtvi vozniki

kamionov ležijo na cesti, tovornjaki so prestreljeni, hiša z gospodarskim poslopjem je požgana do tal, iz nje se vali samo še dim, vojaki so umorili tudi živali (krava leži na tleh); novinar na terenu, vidno pretresen, slišimo njegov globok vdih (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij): *»Vandalizem, ki mu ni para v Evropi. Vojaki so plenili po trgovinah, stanovanjih, razbijali in odnašali stvari. - Vse so nam uničili, deca. - Kaj je mama? (Jok) - Vse so nam podrli, joj joj joj.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.05. Gornja Radgona, 29. junij); uničen transporter v cestnem jarku, na njem so ostanki krvi (Tedeško, Janko. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 29. junij); reševalci z belo zastavo na letališki stezi na Brniku iščejo ostanke dveh novinarjev, ki sta zgorela v avtomobilu, ko ju je zadela granata (Martič, Zvezdan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 29. junij); prevrnjeni, uničeni, prestreljeni tovornjaki, avtomobili v jarkih, ob cesti. Spominjajo na pokopališče tovornih vozil in pričajo, da je potekal hud boj (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.00. Pomurje, 1. julij); most čez reko je poln uničenih, zažganih avtomobilov in delovnih strojev. Od barikad je ostal samo kup pločevine. V mostu so velike luknje, ki so posledice granat (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Kog, 5. julij); katastrofalni posnetki uničenih hiš v Prekmurju, uničen zvonik na cerkvi (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Prekmurje, 7. julij); avtobus, od katerega je ostalo samo še ogrodje (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Dravograd, 7. julij).

PRILOGA D: Kdo je drugi

»Mi« (državljeni Slovenije in politiki): *»... ogorčenje Mariborčanov, ki so se goloroki in z lopatami skušali znesti in zoperstaviti nad tanki... «* (Pirtovšek, Ujčič. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); *»Kako se počutiš kot slovenski vojak? - Ne vem, kaj bi vam rekel, meni je žalostno, težko mi je pri srcu. Da moram po svojih ljudeh upirati puško.«* (Dumančič, Mojca. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); *»... močne enote TO in policije ...«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.59. Ljubljana, 28. junij); *»Mi nadzorujemo položaj.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 28. junij); *»Mi smo bili prisiljeni v ta korak.«* (Plut, Dušan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); *»... civilisti kamenjajo tanke ...«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila

ob 00.59. Nova Gorica, 27. junij); »*Slovenska stran se je zgolj branila pred okupacijsko vojsko ...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Ljubljana, 29. junij).

»**Oni**«: »*Kako aroganten in skrajno militanten odnos ima Jugoslovanska armada.*« (Pirtovšek, Ujčič. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); »*Armada, ki se je imela za vsejugoslovansko, se je obrnila proti enemu delu, nekoč tistega, ki je to armado sestavljal.*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 27. junij); *nacisti s peterokrako rdečo zvezdo; vojaki JLA ležijo v travi in s puškami merijo v kamero* (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); »... *napad okupatorske vojske ...*« (Štakul, Aleš. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »... *to je hujše kot Hitler ...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Medvedjek, 28. junij); »*generalsko zločinska soldateska*²⁵« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); »... *polkovnik ... gre za bolno osebnost ...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30. Škofije, 29. junij); »... *skrajneži...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30. Škofije, 29. junij); »... *Posadki okupatorske vojski poveljuje motena osebnost. Poročnik že dva dni grozi, da bo poravnal Škofije z zemljo, če zagleda luči ali civilista.*« (Presl, Iztok. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 1.25. Škofije, 30. junij); »... *teroristične skupine vojne policije in kontraobveščevalne službe JA ...*« (Hočevnar, Tone. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 7.05. Ljubljana, 30. junij); »*Generalska soldateska v Beogradu nikogar v državi ne posluša, da dela po svoje ko skuša doseči mračnjaške cilje.*« (Štakul, Aleks. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30. Ljubljana, 2. julij); »... *JA je streljala na lastne vojake*« (Rovan, Goran. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Obrežje, 5. julij); »... *generalska hunta ...*« (Janša, Janez. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 7. julij).

PRILOGA E: Obtoževanje in diskreditacija nasprotnika

»*Takšne okupacije Slovenija ni zaslužila ...*« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD 2. Ljubljana, 27. junij); »*Sleherni korak pri osamosvajanju smo skušali utemeljevati z odprto demokratično razpravo v skupščini, sprejemali smo ustrezne zakone, obveščali federacijo in svet. In ko smo že upali, da bo to ena redkih osamosvojitvev, ki ne bo omadeževana s krvjo, da bo nastala kot rezultat volje naroda, izražene na plebiscitu.*«

²⁵ Soldateska po SSKJ je nedisciplinirana, brezobzirna vojska.

(TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD 2. Ljubljana, 27. junij); *»Zakaj, mislite, da ste tukaj? - Zaradi meje, ker je nekdo napadel Jugoslavijo in jo moramo obvarovati.«* (Dumančič, Mojca. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 27. junij); *»... slovenska stran se je zgolj branila pred okupacijsko vojsko ...«* (Rupel, Dimitrij. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.05. Ljubljana, 28. junij); *»Skupščina R Slovenije najostreje obsoja brutalno agresijo JA in zveznih organov na ozemlje RS in najodločneje zavrača ultimate agresorja ... dogovora med vodstvom RS in Armade vojska ne spoštuje.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 0.45. Ljubljana, 29. junij); *»Jugoslovanska armada še vedno krši premirje ...«* (Lavrič, Nada. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 15.00. Ljubljana, 29. junij); (Hočevar, Tone. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 7.05. Ljubljana, 30. junij); *»Medtem ko si svetovna diplomacija prizadeva ustaviti vojno v Sloveniji in zagotoviti dosledno spoštovanje dogovora o ustavitvi ognja, pa okupacijska vojska že od jutranjih ur z vsemi sredstvi grobo krši dogovor evropske trojke.«* (Štakul, Aleš. TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 9.30. Ljubljana, 2. julij); *»Ne gre pozabiti, da te vojne nismo začeli mi ...«* (Kučan, Milan. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 4. julij).

PRILOGA F: Ikonografija

»Naših carinikov je izredno malo, opazili smo le enega, ta pa ima še vedno pripeto oznako z napisom Carina Republike Slovenije.« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD1. Ljubljana, 27. junij); *»Helikopterski desant že ves dan vidi nad nami kot Demoklijev meč.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 00.59. Šentilj, 28. junij); *»... v Prekmurju še vedno visi zastava svobodne Slovenije.«* (Cipot, Boris. TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. junij); *»... na Obrežju²⁶ je tabla RS dopoldan še vedno stala... «* (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Obrežje, 28. junij); *»Na mejnem prehodu Holmec še vedno visi slovenska zastava na drogu. To je edino, kar je ostalo nepoškodovano, poleg table z napisom: Mejni prehod Holmec. Republika Slovenija.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 0.45. Ljubljana, 29. junij); pripadniki TO so na zasežen tank narisali grb SV (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Šentilj, 29. junij); vojaki postavljajo tudi tablo Republika Slovenija na

²⁶ mejni prehod Obrežje

mejnem prehodu (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 01.26. Ljubljana, 2. julij); evforično vzdušje na Škofijah ob ponovnem nadzoru meje. Močan in vesel stisk rok slovenskih carinikov in dvig zastave na vrh droga. Skupina prebivalcev žvižga in ploska (TV Slovenija, 1. program. 1991. Poročila ob 13.00. Škofije, 3. julij); zastava na tiskovnih konferencah v Cankarjevem domu; *»Ob odhodu²⁷ je na uničeni cesti brskala ptica miru. Morda je vendarle simbolično napovedala nove čase.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Črni vrh, 5. julij);

PRILOGA G: Protipropaganda

»Vsi skupaj vemo, da to ni res ter da gre za grobo laž.« (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 28. julij); *»... tako Jovanović, resnico pa poznamo mi.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD2. Ljubljana, 2. julij); *»... lažniva izjava.«* (TV Slovenija, 1. program. 1991. TVD3. Ljubljana, 6. julij).

²⁷ o.p. (vojakov)